

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 20__ р.

**РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ В ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВПм-16
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Афоніної Поліни Володимирівни

Керівник: доцент, кандидат
педагогічних наук
Суятинова К.Є.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ РОЗВИТКУ	9
1.1.Творча уява дітей старшого дошкільного віку	9
1.2.Театралізована ігрова діяльність як засіб розвитку творчої уяви у дошкільному віці.	16
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1. Моніторинг стану розвитку творчої уяви дітей - старших дошкільників.	25
2.2. Педагогічні умови організації театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку.	34
Висновки до другого розділу	47
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	50
3.1. Авторська програма розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку засобами ігрової театралізованої діяльності.	50
3.2 Психолого-педагогічні рекомендації щодо використання театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дошкільників.	56
Висновки до третього розділу	60

ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Впевнені кроки освіти України до Європейського простору відображено у основних державних документах: Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» [26], державній програмі «Концепція педагогічної освіти». Основною метою формування справжнього громадянина України є всебічний розвиток його особистості. Підвалини такого розвитку закладаються у дитинстві завдяки інноваційній, прогресивній дошкільній освіті. Важливу роль у структурі особистості нового українця відіграє розвиток його творчих здібностей, у основі яких - розвинена творча уява. Необхідність розвитку творчості, творчої уяви дитини відображається у державних програмах, зокрема «Українське дошкілля»[49]. В них акцентується увага на розвитку творчого мислення, фантазії, уяви дитини, її здатності до творення нового, незвичного. Дошкільна освіта потребує створення придатних для цього умов, всілякої підтримки творчої ініціативи дитини, її активності, самостійності, формування нахилів до дослідництва, експериментування, здатності до творення нового.

Уява - це психічний процес створення людиною нових образів на основі її попереднього досвіду. Чим значніший досвід людини, чим більш розвинутими є її інтереси, потреби, тим більш яскравою і різноманітною є уява. Але життєвого досвіду у дошкільника ще недостатньо, тому потреба дослідження методів, засобів, процесів розвитку його уяви є нагальною та актуальною. Означеною проблемою займалися як зарубіжні (Дж.Гілфорд, С.Меднік, П.Торренс, Р.Стернберг), так і вітчизняні науковці [цит. за 58]. Основою для визначення особливостей творчої діяльності дітей стали роботи Д.Богоявленської, Л.Виготського, В.Давидова, Є.Ільїна, В.Моляко. Сучасними науковцями (В.Андрієвим, Т. Баришевою, В.Клименко, І. Лернером, Р.Пономарьовою-Семеновою) досліджувалися проблеми

організації творчих ситуацій, засобів їх рішення за допомогою різноманітних методів. Дослідження довели: розвинена уява є не тільки передумовою ефективного засвоєння дітьми нових знань, але й є умовою творчого перетворення ними вже наявних у них знань [цит.заб0].

Значний внесок у дослідження проблеми розвитку творчої особистості, уяви, шляхів її розвитку стали українські науковці. Праці багатьох провідних українських методистів-дослідників (А. Богущ, І.Барташнікової, В.Волкової, Т.Березовської, Т.Піроженко та ін.) свідчать про усвідомлення ними важливості теоретичної і практичної розробки проблеми розвитку дитячої уяви, фантазії та творчості в цілому [5;8;10;46]. Р.Павелків детально досліджує процес уяви, його види, операції, функції [51]; цій проблемі було присвячено роботи О. М. Дьяченко [22-24], у яких з'ясовувалися особливості уяви дітей різного віку на матеріалі вирішення спеціальних завдань; О.Вільчинська акцентує увагу на вікових особливостях розвитку уяви [13]; І.Барташнікова досліджує уяву як основу творчих здібностей [5]; М.Коваленко визначає педагогічні умови необхідні для розвитку творчої уяви [33]; стислий узагальнений огляд попередніх досліджень надає І.Грузинська [17].

Особливо важливою є проблема пошуку засобів розвитку творчої уяви у середовищі дітей шостого року життя, для яких уява - є основним новоутворенням віку. Ефективною та зручною формою такого розвитку є залучення дітей до ігрової театралізованої діяльності. Як відомо, театралізована діяльність є однією з основних видів художньо-продуктивної діяльності, визначених у державній програмі «Українське дошкілля». Але, слід зазначити, що є протиріччя між чіткою регламентацією структури ігрової театральної діяльності й необхідністю ефективно формувати творчу уяву дошкільників.

Розв'язання означених протиріч вимагає нових підходів до організації театральної ігрової діяльності у дитячому дошкільному закладі, удосконалення її як однієї з форм навчання, розвитку, впровадження в практику ефективних технологій, які сприятимуть розвитку творчої діяльності та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку.

На основі визначених суперечностей, аналізу психолого-педагогічної літератури, а також у результаті вивчення досвіду роботи вихователів дошкільних закладів, була сформована проблема дослідження. Вона полягає у теоретичному осмисленні педагогічних умов, що забезпечують достатній рівень розвитку творчої уяви засобами театральної-ігрової діяльності та впливу цих умов на розвиток творчої уяви дитини 6 року життя.

Вище зазначене зумовило вибір теми роботи: **«Розвиток творчої уяви дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої ігрової діяльності»**.

Мета кваліфікаційної роботи: виявити, теоретично обґрунтувати, провести моніторинг рівня розвитку творчої уяви дошкільників, визначити шляхи її розвитку у процесі театралізованої діяльності.

Обрана мета зумовила такі **завдання дослідження:**

- виявити стан розробки проблеми розвитку творчої уяви дітей 6 року життя та шляхів її розвитку з метою уточнення ступеню розробленості теми у психолого-педагогічній літературі;
- провести моніторинг рівня розвитку творчої уяви дітей шостого року життя з метою визначити основні проблеми у розвитку пізнавальних процесів дошкільників;
- розробити та апробувати ефективність авторської програми щодо розвитку творчої уяви дошкільників у процесі ігрової театралізованої діяльності;

- розробити методичні вказівки для працівників закладів дошкільної освіти щодо розвитку творчої уяви старших дошкільників шляхом залучення їх до ігрової творчої діяльності.

Об'єкт дослідження – розвиток творчої уяви дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови розвитку творчої уяви у процесі організації театралізованої ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Методи та методики

У процесі дослідження для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів:

а) теоретичних: теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних;

б) емпіричних: спостереження за активністю дітей у театральній ігровій діяльності; анкетування батьків, вихователів; метод аналізу продуктів діяльності, тести Т.Пашукової та П.Торанса для визначення рівня розвитку продуктивності уяви, методи математичної статистики.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного дослідження, узагальнені у методичних вказівках, можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти (ЗДО) для створення умов розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку шляхом залучення їх у ігрову театралізовану діяльність, а також в системі професійної підготовки студентів при викладанні навчальних дисциплін з дошкільної, вікової та педагогічної психології, методики викладання тощо.

Експериментальна база дослідження. Наше експериментальне дослідження проводилося у вересні-листопаді 2021. Експериментальна база - КЗ «ДНЗ (ясла-садок) № 6 комбінованого типу»

Досліджувані - група «Сонечки» (6 рік життя). Загальна вибірка 17 осіб: 7 хлопчиків та 10 дівчаток.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи було представлено на III Міжнародній науково-практичній конференції «Modern science: innovation and prospects» (5-7 грудня 2021, Стокгольм).

Публікації: матеріали дослідження на тему «Розвиток творчої уяви дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої ігрової діяльності» було надруковано у збірнику матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Modern science: innovation and prospects»

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (у кількості 67), 3 додатків А, Б, В. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінок. У тексті подано 5 рисунків, 5 таблиць. Додатки викладено на сторінках 76 - 83.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ШЛЯХІВ ЇЇ РОЗВИТКУ

1.1.Творча уява дітей старшого дошкільного віку

У структурі особистості значне місце займає підструктура відображення (пізнавальні, емоційні, вольові процеси, властивості). До одного з найбільш важливих процесів для майбутнього учня та громадянина можна віднести розвинуті творчі здібності, продуктивну уяву. Класики психолого-педагогічних досліджень (Л.Виготський, Е.Ельконін) вважали уяву найважливішим психічним новоутворенням дошкільного дитинства [14].

Уява (за словником) - форма психічного відображення дійсності, за допомогою створення образів, у основі яких - раніше сформовані уявлення. Такий пізнавальний процес дозволяє подумки відступати від стандартів, передбачати майбутнє, удосконалювати існуюче. На думку науковців (О.Дяченко, К.Дрозденко,Р.Павелківа) [22;51] такий процес поглиблює процеси пізнання, дає можливість переосмислити попередній досвід, розвинути креативність, творчість. Розвивати уяву означає розвивати пам'ять, сприймання, мислення, впливати на емоційно-вольову сферу.

Існують такі види уяви (узагальнені О.Вілчинською, А.Павелківом)[13; 51]:

- *Мимовільна* та *довільна* (в залежності від мети діяльності), які можуть створювати нові образи (чи удосконалювати старі), скеровуючись спеціальною метою чи мимовільно.
- *Творча* та *репродуктивна* (залежно від характеру діяльності). Творча уява допомагає створити щось нове, оригінальне, потрібне для розвитку суспільства, а репродуктивна створює нові образи на основі існуючих зображень, звуків, описів.
- Залежно від сфери діяльності буває *художня* уява (з перевагою яскравих, детальних чуттєвих образів) та *науково-технічна*, яка є основою технічного прогресу, сприяє розвитку гіпотетичного мислення, експериментування, сміливих припущень. Особливими видами уяви, які дозволяють створювати образи майбутнього - є *мрія*, *фантазування*, *марення* [13;51] .

Т.Піроженко вважає уяву дошкільника важливим пізнавальним процесом, складником будь-якого творчого акту. На думку дослідниці, першоджерелом уяви дитини є знаково-символічна функція мовлення, розвиток якої передбачає доповнення, заміщення реальних речей дій уявними або побудову нових образів. Але у якості цих образів велику роль відіграє життєвий досвід дитини. Особливість уяви дітей старшого дошкільного віку у опорі на предмети, які не схожі на заміщувані. Дитина може гратися з предметом, якого немає, тому дитина наповнює цей предмет новим змістом [46].

Сензитивним періодом для розвитку уяви є старший дошкільний вік (6 років). Дослідження науковців (О.Вілчинська, І.Грузинська, А.Реан) систематизують стадії розвитку уяви у цей віковий період:

- з 2 до 4 років (перша стадія) характеризується

мимовільністю, репродуктивністю уяви дитини, в ній механічно відтворюються образи відповідно до ситуації, у якій вона знаходиться. Саме у цей період дорослі пропонують дитині продемонструвати «як робить кішечка, як літає горобчик», тим самим активізуючи «навмисні» дії - початкову форму уяви. Дії дитини у цей період спираються на її досвід, на реальні предмети та явища, але трохи від них відрізняються;

- у 4-6 років з'являються активні форми уяви, коли процес стає довільним. Вік максимально розгортається у сюжетно-рольовій грі: з'являються умовні функції предметів, символічне значення дій, образ ролі, «уявлювана ситуація». Значну роль у цьому процесі відіграє доросла людина, яка зазвичай активізує дитину, просить намалювати, зобразити, відтворити щось. Для того, щоб впоратися з таким завданням, дитина спочатку відтворює у пам'яті цей образ (якщо він є) або пробує створити новий. Дитина прагне контролювати цей процес, з часом починаючи використовувати довільну уяву. Цьому сприяють ігри дитини (як провідна діяльність у дошкільному віці). Гра стає сюжетною, для неї потрібно використовувати різні предмети, багато з яких - нові. Нові речі (малюнки, конструювання, ліплення) можна комбінувати у процесі художньо-продуктивної діяльності. І у цьому процесі уява дитини виконує основні функції:
 - *пізнавально-розвивальну*, за допомогою якої дитина розширює свій життєвий досвід, формує нові знання та навички, допомагає створити цілісний образ події чи явища;
 - *афективно-захисну*, яка регулює психічний стан дитини, допомагає захистити своє Я шляхом програвання негативних переживань або компенсуванням страхів. Наприклад, дитина уявляє себе здорованем, могутнім чарівником. [13;17;50].

На думку О.Дяченко, афективна функція уяви у 6 років дозволяє дитині знизити напругу, символічно вирішити конфлікт, який маленька дитина ще не здатна вирішити самотужки. Відповідно у цей час підвищується рівень фантазування, брехні, мрійливості. При цьому іноді дитина може навіть «жити» у світі, який вона створила, уявила. Тому, поєднуючи гру як провідну діяльність та активний розвиток уяви, можна побачити як достатньо легко дитині створити сюжет для гри, втілити його на практиці [23].

Згідно досліджень Є.Льїна, уява дозволяє дитині по-іншому дивитися за оточуючий світ (бути «оком душі», «внутрішнім оком»), розвивати власне Я, відкривати світ не тільки навколо, але й у собі. Наприклад, коли дитина сідає на стілець та уявляє, що вона їде у потязі, вона не тільки грається, а ї набуває нову роль пасажера, машиніста [27].

Одним з фундаторів досліджень щодо розвитку уяви дитини був Л.Виготський, який зазначав: «уява, як основа будь-якої творчої діяльності, однаково проявляється в усіх аспектах культурного життя, що робить можливим художню, наукову, технічну творчість. В цьому розумінні все, що нас оточує, що зроблено руками людини, весь світ культури, на відміну від світу природи, – все це є продуктом людської уяви та творчості». Науковець розглядає розвиток уяви як функцію, що постійно розвивається у процесі оволодіння різними видами діяльності [14, с. 5].

У дослідженнях науковців Інституту психології ім. Г.Костюка (С.Кулачківської, Т.Піроженко) визначається, що у дошкільному віці спостерігається як репродуктивна, так і продуктивна уява, яка дозволяє дитині створити нові образи згідно з власним задумом, розв'язувати завдання своїми способами. У старшому дошкільному віці дитина вже керує уявою [40]. За Т.Піроженко у старшому дошкільному віці формуються такі

дії уяви: задум у образі наочної моделі; образ предмету, людини, тварини; образ дії з ними [47].

Також ґрунтовне представлення досліджень процесу уяви (на основі огляду науково-методичних джерел) знаходимо у Є.Льїна. Він порівнює уяву та творчу діяльність, подає вікові особливості її розвитку, описує прийоми створення образів уяви: аглютинацію, гіперболізацію, літоту, типологізацію, схематизацію [27]. За даними дослідника, оригінальність вербальної уяви підвищується у віці 5-6 років, а рівень образної уяви трохи знижується.

Зважаючи на тему нашого дослідження, більш детально визначимо, що таке *творча* уява. Це процес самостійного створення образів, що вимагає відповідний відбір (наявність) матеріалів, які будуть відповідати задуму.

Різновидами творчої уяви є:

- *фантазія*, як створення уявлень про неіснуючі предмети, явища, події, істоти. Фантазування може бути у будь-якому віці, але особливо діти дошкільного віку демонструють різну силу та яскравість у створенні образів. Л.Балацька зазначає, що в окремих випадках тенденція до безупинного фантазування може призвести до того, що дитина поступово звикає використовувати більш легкий спосіб пояснення причинно-наслідкових зв'язків, функцій та особливостей речей і явищ. Але для розвитку когнітивної сфери, вона повинна шукати справжні зв'язки. З.Новлянська підкреслює роль дорослої людини у цьому процесі: позитивно ставлячись до дитячих фантазій, треба вчасно спрямовувати дітей на те, щоб вони вміли раціонально використовувати у своїх різноманітних вигадках елементи реальних знань та пробувати «адаптувати» ці фантазії до життя. У фантазуванні присутня певна логіка, але маленький життєвий досвід надає перевагу фантазійному забарвленню [6;43].

- *мрія* - особливий вид уяви, який проявляється у створенні образів бажаного майбутнього. Мрія може з'являтися під впливом високих мотивів, а також породжуватися елементарною лінню, бажанням отримати щось без жодних зусиль.

І.Грузинська (з посиланням наукові дослідження Т.Рібо) зазначає чотири основних етапи в розвитку творчої уяви дитини дошкільного віку. Перший етап – здатність до перетворення сприйняття, тобто бачення в одному предметі інший. Другий етап - «одухотворення», оживлення іграшок. Третій етап розвитку уяви - це перевтілення дитини у іграх. На четвертому етапі з'являються ознаки художньої творчості: образи змінюються, перекомбінуються, підсилюються деталями [17].

О.Дяченко описує процес розвитку уяви при вирішенні творчих завдань, який покладено у методики діагностики творчої уяви. Виділяється шість типів рішення задач у дошкільному віці при виконанні творчого завдання (створити закінчені малюнки на основі запропонованих фігур). Нульовий тип - це малювання не на основі фігур, а поряд з ними (вільне фантазування, тому що дитина не розуміє завдання);

- перший тип - «окремі об'єкти», представлені схематично, без деталей;

- другий тип - «об'єкти з деталями»;

- третій - «сюжетні малюнки», де об'єкт включений у якусь дію (дівчинка іде);

- четвертий - сюжетні малюнки з додаванням об'єктів (дівчинка іде з собакою);

- п'ятий - «включення», де задані фігури не є основними, а просто додані до сюжету малюнку. Переходи між рівнями, вважає дослідниця, підсилюється у старшому дошкільному віці [23].

На думку науковців (В.Суржанської та інших) передумовою розвитку дитячої уяви є вміння оперувати уявленнями. Вони проходять наступні етапи у своєму розвитку. Перший - впізнавання, коли образ виникає лише при повторному сприйманні відповідного предмета, явища, звуку; другий - активоване відтворення, в основі якого лежать асоціації (за схожістю або суміжністю, протилежністю, кольором), коли уявлення виникає під впливом опису, загадок, підказок, натяків; третій - довільне уявлення, коли зростає керованість уявлень і дитина може вже самотужки викликати їх, щоб використати у грі, малюванні, описах; четвертий - творче відтворення у вигляді комбінування уявлень та їх елементів із створенням нових образів [57, с. 10].

Структуру творчої уяви дошкільника можна узагальнити (див.рис.1.1)

Критерій творчої уяви	Основні компоненти
Когнітивний (мислительний)	Варіативність, швидкість, флексибільність, оригінальність, деталізованість, дивергентність, уважність до предмету
Мотиваційний	Ініціативність, допитливість, зацікавленість, здатність дивуватися, турбуватися, гратися
Поведінковий	Довільність поведінки, гальмування імпульсивності, зосередженість, терплячість, уважність та повага до оточуючих
Емоційний	Захопленість, потреба у змагальності, емпатійність, емоційна виразність у вербальній та невербальній активності.

Рис.1.1. Структура творчої уяви дошкільника

Дитина старшого дошкільного віку - майбутній школяр нової української школи, тому дуже важливий перехід від звичайних форм психічного розвитку всіх пізнавальних процесів (у тому числі уяви) до

активних. Уява сприяє розвитку практичної діяльності, розвитку мислительних, пізнавальних дій (сформулювати мету, знати як її досягти, контролювати цей процес, шукати засоби втілення). Залучення дитини до таких видів діяльності, які прискорюють процес розвитку (зокрема, театралізованої), в майбутньому вплине на продуктивність, ефективність її учіння.

1.2. Театралізована ігрова діяльність як засіб розвитку творчої уяви у дошкільному віці.

Зважаючи на те, що творча уява дошкільника є одним з найважливіших новоутворень (на переконання класиків психології), її формування створює ключовий вектор психічного розвитку дитини. Тому проблема пошуку ефективних шляхів та методів розвитку творчої уяви є нагальною.

І.Грузинська надає узагальнений огляд попередніх досліджень проблеми. Авторка зазначає: на особливому значенні періоду дошкільного дитинства для розвитку уяви як властивості творчої особисті наголошують фундаментальні дослідження класиків вітчизняної психології Л.С. Виготський, Г.С.Костюк, О.В. Моляко тощо. Різноманітні аспекти проблеми розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку в ігровій діяльності розглядали Л.В. Артемова, Р.Й. Жуковська, Р.А. Іванкова, та інші. Питання формування творчості в різних видах художньої діяльності відображали в наукових працях С.В. Акішев, Е.В. Белкіна, Н.О. Ветлугіна, О.О. Дронова, сучасні українські дослідники О.Л.Кононко, О.М.Олійник, Л.І. Фесенко та ін.. [17; 65].

Вивчала означену проблему Л.Фурміна. Авторка стверджує, що розвиток дитячої уяви в дошкільному віці аналізують як по відношенню дітей до гри, до ролей, які вони беруть на себе та виконують під час гри, так і по аналізу матеріальних продуктів їх творчості, що створюються під час гри в якості продуктів художньої творчості, малюнків, придуманих історій тощо [66].

З курсу дошкільної психології та педагогіки [30;51;52] відомо, що ігрова взаємодія у 5-6 років змістовна, виразна. Значну роль відіграє мовлення, взаємодія. Дитина може виконувати по 7-10 ролей. Гра відбувається з предметами-замісниками, природними матеріалами, власними наробками. Сюжети таких ігор розвиваються, творчо удосконалюються. Дітям цікаво дізнатися якомога більше, збільшується кількість ігор-драматизацій. У грі старшого дошкільника можна побачити «компіляцію» з побаченого у житті (чи фільмі), почутого від дорослих. Гра може бути імпровізацією чи проходити за сценарієм, за правилами. Таким чином, проаналізувавши на всіх вікових етапах дошкільного віку процеси, перебіг та ускладнення ігрових ситуацій дитини, можна зробити висновок: діти в грі розвиваються, піднімаючи розвиток всіх психологічних процесів на новий рівень. Зокрема, творчу уяву.

Але часто у грі дитина буває на самоті, без глядачів. Тому театралізована ігрова діяльність є більш ефективною у цьому віці. Наявність же глядача може значно змінити мотиваційні, поведінкові, емоційні компоненти у діяльності дитини. Наявність глядача є обов'язковою умовою театрального мистецтва. У цьому і полягає головна відзнака дитячої гри від гри театральної. М.Коваленко, О.Олійник розглядають дитячу гру як первинну драматичну форму, де актор, глядач, автор п'єси, декоратор й працівник сцени поєднання у одній людині [33;44].

Якщо уявити ідеальний варіант залучення дитини до театралізованої діяльності, то починати (на думку дослідників Н.Горбунової, О.Дроботій,

М.Кривоніс) потрібно з «занурення дитини» у світ мистецтва. Програма «Українське дошкілля» рекомендує розвивати у дитини таким чином художній смак, відповідну емоційну сферу, творчу уяву [16;25].

Під час естетичного залучення до світу мистецтва (вважає Л.Калініна) у дошкільника активізуються художні асоціації; вона починає оцінювати, порівнювати, узагальнювати. З'являється усвідомлення зв'язку між змістом і засобами художньої виразності творів. Покращується мовлення, поглиблюються знання про різні види та жанри театралізованого дійства, розуміється зміст вистави, формується емоційне відношення до героїв. Через переживання, емоційне ставлення до певного явища, героя у дошкільника зароджується і розвивається почуття емпатії, толерантності. Це поступово перетворює дитячі емоції з ситуативних, нестійких, бурхливих на більш сталі [31].

Наступним кроком у організації ігрової театралізованої діяльності, слід вважати опосередкований педагогічний вплив: організація предметно-ігрового середовища, постановка творчих ігрових завдань, підтримка при плануванні діяльності, попередня мовленнєва робота. В.Волкова та Т.Чесняк сформулювали основні принципи, на яких повинна будуватися ефективна театралізована діяльність:

- принцип гуманізації, який дозволяє вихователю зрозуміти внутрішній світ дитини, її бажання, емоції та зробити її у цій діяльності рівноправним партнером;

- принцип особистісно-орієнтованого підходу, при якому враховуються всі особливості дитини (наприклад, досвід, оточення, у якому вона зростає);

- принцип інтегративності, тобто максимальне забезпечення у театралізованій грі впливу всіх елементів художньо-продуктивної діяльності (музики, образотворчого мистецтва, поезії, живопису тощо);

- принцип інтерактивності - максимального залучення всіх дітей до театралізованої діяльності;

- принцип систематичності, який полягає в щоденному включенні театралізованих вправ у всі форми організації навчально-виховного процесу [12]. Крім того, на думку авторів, вихователь повинен сповідувати принцип співпраці, бути особисто достатньо компетентним, зацікавленим, розкутим, креативним.

О.Мігунова досліджує специфіку організації театралізованої діяльності на різних вікових етапах, алгоритм створення спектаклю у дитячому садочку та роль педагога у цьому [41]. О.Смірнова визначає психологічні особливості гри дітей-дошкільників [56]. Г.Кравцов, О.Кравцова представляють аналіз культурно-історичних складових у психології гри [34].

Велику роль у розвитку творчої уяви дитини-дошкільника відіграє середовище ігрової театралізованої діяльності. Узагальнено основні види такої діяльності представлено у таблиці.

Таблиця 1.1.

Різновиди театралізованих ігор, використаних у практиці зі старшими дошкільниками (за матеріалами методичних джерел)

Вид гри	Розвивальні можливості гри
Гра-драматизація	Відтворення сюжету літературного твору власними діями виконавців ролей, розвиток засобів виразності: інтонації, міміки, пантоміміки

Сюжетно-рольова гра	Гра за заданим (чи придуманим самостійно) сюжетом, де чітко розподіляються ролі, що розвиває пізнавальну сферу, мовлення, збільшує життєвий досвід, ініціативність.
Театр іграшок.	Демонстрація сюжету за допомогою готових або самостійно виготовлених іграшок, який сприяє розвитку художнього смаку, результатів художньо-продуктивної діяльності.
Інсценізація казкових сюжетів	Інсценізація — це точне й послідовне відтворення авторського літературного твору. Впливає на розвиток пам'яті, інтонаційного відтворення тексту.
Гра за змістом художніх творів	Гра, у ході якої можна вільно поєднувати різних героїв, різні сюжети, розвиваючи варіювання, фантазування.
Театр картинок.	Відтворення сюжетів за допомогою зображень на паличці. Розвиваються творчі здібності, навички при виготовленні декорацій, героїв театру.
Стенд-книжка	Проведення віртуальних подорожей за ілюстраціями, які розміщені на відповідно оформленому стенді, щоб відобразити динаміку, послідовність подій за допомогою ілюстрацій, які змінюють одна одну. Розвиває мислення, просторову уяву.
Фланелеграф	Розміщення ілюстрацій на спеціально обладнаній площині, за якими можна вивчати властивості різних предметів, грати в ігри, комбінувати предмети тощо. Збільшує досвід дитини, розвиває мовлення, уяву.
Тіньовий театр	Відтворення сюжетів на спеціально обладнаному екрані за допомогою вирізаних з чорного паперу персонажів, які можна виготовити власноруч, розвиваючи навички роботи з предметами, дрібну моторику, фантазію, художній смак.
Пальчиковий театр	Це інсценування казки, ігри-розваги, ігри-потіхи, різні дії, які супроводжуються показом ляльок. Вони одягаються на пальці і діють за персонажа. В ході гри дитина рухає одним або двома пальцями, проговорюючи текст, переміщуючись за ширмою, розвиває мовлення, уяву.

Ляльковий театр (театр Петрушки)	Відтворення сюжетів за допомогою поєднання різних типів ляльок, а також різних прийомів і засобів, що розвиває любов до мистецтва та розуміння фольклору, міжособистісних взаємин.
Магнітний театр	Відтворення сюжету за допомогою фігурок, закріплених шматочками металу. Сприяє розвитку перцептивної, пізнавальної сфери, креативності.
Гра-забавлянка	Фольклорний жанр кумулятивної будови у формі діалогів, питань, які розвивають мовлення та уяву.

Крім того, у публікації О.Ляховець знаходимо додатковий опис: театру повітряних кульок (надута кулька оздоблюється як людське обличчя або морда тварини), театру рукавичок (готова рукавичка доповнюється деталями, придатними для визначення якоїсь ролі), театру-пуф (інсценізація творів за допомогою готових пуфиків). Програма «Українське дошкілля» акцентує увагу на гри-драматизації, театралізованій грі, грі за змістом художніх творів, забавлянках тощо [39;49].

У театралізованій діяльності діти спочатку передають образи репродуктивно, спираючись на свій життєвий досвід, а потім створюють фантастичні образи. Вони додають до знайомих образів якісь деталі, або рухи, але це невиразно та нецікаво оточуючим. Поступово образи за допомогою аглютинації, гіперболізації, парадоксального комбінування рис, «оживлення» предмету стають все більш оригінальними.

Л.Калініна у своїх дослідженнях зазначає той факт, що привабливість театрального мистецтва для дітей дошкільного віку зумовлена його синкретичністю, здатністю поєднувати у собі складові, які зазвичай погано поєднуються. Але саме цим забезпечується всебічний творчий розвиток дітей. Робота над створенням дитячої театралізованої вистави поєднує у собі: літературу (знайомство з твором, драматургію), хореографію (розвиває

гнучкість, рухливість, відчуття ритму), музику (впливає на емоційний стан), образотворче, декоративне мистецтво (дозволяють виготовляти реквізити для вистав), які з'єднані на основі єдиної сценічної дії [31].

Слід зазначити, що у Інтернет-середовищі існує велика кількість матеріалів, які висвітлюють передовий досвід закладів дошкільної освіти щодо організації ігрової театралізованої діяльності. Наприклад, І.Вечканова розглядає театралізовану діяльність як можливість працювати з дошкільнятами з особливими потребами [15]; про художньо-естетичний розвиток майбутнього першокласника та можливості розвитку уяви пишуть О.Дроботій, М.Кривоніс [25]; О.Євсіна, Т.Кушнірук, І.Маріна представляють зразки планування такої діяльності у старшій групі [28;32;42] тощо.

Саме така діяльність повинна спонукати дітей-шестирічок до самостійної організації різних театралізованих ігор, покращити зовнішню виразність (рухи, міміку), заохочувати до самостійності та індивідуальності в підборі засобів виразності. Все це прямо чи опосередковано впливає на розвиток творчої уяви та потребує відповідних педагогічних умов.

Висновки до першого розділу

Уява - форма психічного відображення дійсності, за допомогою створення образів, у основі яких - раніше сформовані уявлення. Такий пізнавальний процес дозволяє подумки відступати від стандартів, передбачати майбутнє, удосконалювати існуюче. Цей процес поглиблює процеси пізнання, дає можливість переосмислити попередній досвід, розвинути креативність, творчість.

Означеною проблемою займалися як зарубіжні (Дж.Гілфорд, С.Меднік, П.Торренс, Р.Стернберг), так і вітчизняні науковці. Основою для визначення особливостей творчої діяльності дітей стали роботи Д.Богоявленської, Л.Виготського, В.Давидова, Є.Ільїна, В.Моляко. Сучасними науковцями

(Т. Барташніковою, В.Клименко, І. Лернером, Р.Пономарьовою-Семеновою) були визначенні проблеми організації творчих ситуацій та засобів їх рішення за допомогою різноманітних методів. Праці багатьох провідних українських методистів (А. Богуш, О.Вільчинської, М. Вашуленко та ін.) свідчать про усвідомлення ними важливості теоретичної і практичної розробки проблеми розвитку дитячої уяви, фантазії та творчості в цілому.

Сензитивним періодом для розвитку уяви є старший дошкільний вік (6 років). Уява дитини виконує основні функції: пізнавально-розвивальну, за допомогою якої дитина розширює свій життєвий досвід, формує нові знання та навички, допомагає створити цілісний образ події чи явища; афективно-захисну, яка регулює психічний стан дитини, допомагає захистити своє Я шляхом програвання негативних переживань або компенсуванням страхів. Існує чотири основних етапи в розвитку творчої уяви дитини дошкільного віку: здатність до перетворення сприйняття; «одухотворення», оживлення іграшок; перевтілення дитини у іграх; поява ознак художньої творчості: образи змінюються, перекомбінуються, підсилюються деталями. Структуру творчої уяви дошкільника містить: мотиваційний, емоційний, когнітивний, поведінковий компоненти.

Розвиток дитячої творчої уяви в дошкільному віці аналізують як по відношенню дітей до гри, до ролей, які вони беруть на себе та виконують під час гри, так і по аналізу матеріальних продуктів їх творчості, які створюються під час гри в якості продуктів художньої творчості, малюнків, придуманих історій тощо. Особливо важливо використовувати ігрову театралізовану діяльність. Ця організація повинна починатися з «занурення дитини» у світ мистецтва. Наступним кроком у організації ігрової театралізованої діяльності, слід вважати опосередкований педагогічний вплив: організація предметно-ігрового середовища, постановка творчих

ігрових завдань, підтримка при плануванні діяльності, попередня мовленнєва робота

Різновиди театралізованих ігор використаних у практиці: гра-драматизація, інсценування, гра за змістом художніх творів, пальчиковий театр, ляльковий театр, театр картинок тощо.

Саме така діяльність повинна спонукати дітей-шестирічок до самостійної організації різних театралізованих ігор, покращити зовнішню виразність (рухи, міміку), заохочувати до самостійності та індивідуальності в підборі засобів виразності. Все це прямо чи опосередковано впливає на розвиток творчої уяви.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Моніторинг стану розвитку творчої уяви дітей - старших дошкільників.

Наше емпіричне дослідження проводилося під час педагогічної практики у закладах дошкільної освіти у вересні-жовтні 2021. Дослідження мало 3 етапи.

1. На першому, *теоретичному*, вивчалася науково-педагогічна література, розроблявся план дослідження, формувалася вибірка для дослідження, підбирався методологічний інструментарій.
2. На другому, *моніторингову*, збиралася та аналізувалася інформація щодо рівня розвитку творчої уяви, її продуктивності у дітей дошкільного віку, стану розвитку ігрової театралізованої діяльності, опитування вихователів та батьків щодо усвідомлення впливу ігрової театралізованої діяльності на розвиток творчої уяви дітей.
3. На третьому, *узагальнюючому*, розроблялися методичні вказівки для працівників закладів дошкільної освіти щодо активізації ігрової театралізованої діяльності як ефективного засобу розвитку творчої уяви.

Вибірка досліджуваних - 17 дітей старшого дошкільного віку (7 хлопчиків та 10 дівчаток), які відвідують ЗДО. Стратегія дослідження - констатувальна.

Під час емпіричного дослідження ми використовували такі методи та методики:

- аналіз продуктів діяльності (малюнки дітей до творчих завдань, зразки ліплення, сюжетні ролі, які виконує дитина у грі);
- спостереження за активністю дітей у ігровій театралізованій діяльності;
- методику дослідження творчої уяви Т.Пашукової (складання речень);
- малюнкову методику дослідження індивідуальних властивостей уяви (на основі тесту П.Торанса);
- бесіду з батьками та вихователями.

Аналіз продуктів діяльності (малюнків, сюжетних ролей) дає можливість оцінити рівень відповідності продуктів віку, індивідуальні відмінності робіт (оригінальність, комбінаторність тощо). Використання такого методу засновано на методологічному принципі єдності свідомості та діяльності, згідно якому психіка дитини не тільки формується, але й проявляється у діяльності. Особливо цікавими та інформативними для нас є малюнки, виконані за власною ініціативою. Аналізувався сюжет, оригінальність, манера зображення, поведінка дитини у процесі малювання (гри). Метод є допоміжним у діагностиці.

Спостереження - науковий метод реєстрації фактів та наукового пояснення того чи іншого явища. У методі спостереження за зовнішніми, об'єктивно вираженими природними показниками (вчинками, рухами, виразом обличчя, цікавими неординарними висловлюваннями) судять про наявність-відсутність якогось показника.

Методика дослідження творчої уяви, запропонована Т.Пашуковою [45] передбачає перевірку здатності дитини до створення різноманітних речень на основі трьох наданих опірних слів. За переліком компетенцій у програмі «Українське дошкілля» дитина 6 років вже здатна складати речення, використовувати епітети, метафори, порівняння, тому таке завдання цілком

доцільне. Форма проведення передбачає запропонувати кожній дитині по три слова (наприклад, «парасолька», «дощ», «місто», «котик», «іграшка», «молоко») та надати завдання скласти з цими словами якомога більше речень.

Також нами була використана методика, подана у збірниках Т.Пашукової, Т.Піроженко [45;40]: дослідження індивідуальних властивостей уяви (гнучкості-ригідності, оригінальності-стереотипності) шляхом зіставлення трьох малюнків на основі кола, трикутника, квадрата. Методика дозволяє визначити п'ять рівнів складності уяви.

Бесіду з батьками проводили за такими анкетними питаннями (див. Рис.2.1.):

<p><i>1.Що таке творча уява?</i></p> <p><i>2.Чи важливо мати розвинену уяву?</i></p> <p><i>3.Як ви вважаєте, чи розвинена у вашої дитини творча уява?</i></p> <p><i>4.У чому це проявляється, наведіть приклади.</i></p> <p><i>5.Чи пробуєте ви розвивати творчу уяву дітей? Якщо так, то якими засобами?</i></p> <p><i>6.Якщо ні, то що вам заважає?</i></p> <p><i>7.Чи хотіли б ви отримати рекомендації (вказівки) щодо розвитку творчої уяви дитини?</i></p>
--

Рис. 2.1. Анкета для батьків дітей 6-го року життя

Бесіда з вихователями на основі анкети була спрямована на визначення їх знань щодо важливості розвитку творчої уяви шляхом залучення дітей у ігрову театралізовану діяльність за такою анкетною.

1. Як часто Ви використовуєте театралізованої ігрової діяльності на

заняттях?

2. Закінчіть вислів «Театралізована ігрова діяльність – це....».
3. Закінчіть вислів «Творча уява – це»
4. При проведенні яких занять як ви частіше за все організовуєте театралізовану гру дітей?

5. Під час роботи у театралізованої ігрової діяльності Ви самі обираєте головного героя (ролі), чи надаєте дітям свободу дій ?

(Варіанти відповідей: призначаю, обирають жеребкуванням, є визначений лідер, надаю можливості дітям, а вони самі призначають театральні ролі тощо).

6. Як Ви вважаєте, робота дітей у театралізованої ігрової діяльності сприяє підвищенню рівня творчої уяви?

7. Чи всі заняття варто проводити через використання театралізованої ігрової діяльності?

8. Вкажіть найбільш часто використовувані вами методи організації театралізованої ігрової діяльності.

У результаті аналізу малюнків дітей визначимо наступне. Малюнки дітей можна умовно поділити на 4 групи: двоє дітей (Марійка, Олег) проявляли фантазію, малюючи досить оригінальні малюнки. В них не було чогось абсолютно нового, але цікавий підбір фарб, ракурси, деталі від фантастичних героїв мультфільмів, вдала передача людини у русі свідчить про достатньо високий рівень розвитку творчої уяви. Вісім дітей створювали малюнки за певним стандартом, але вони мали у собі незначні елементи творчої фантазії. Ці діти користувалися повною палітрою фарб, правильно зображували фігури. У п'яти дітей малюнки досить прості, фігури людей спотворені, їм важко пояснити, що зображено на них і чому вибрано саме такий сюжет. Двоє дітей (Мирослава та Софія) малювали лише окремі

штрихи та лінії.

Щодо спостереження за ігровою активністю дітей можна визначити наступне. Театралізована діяльність - це сприймання творів театрального мистецтва, відтворення у ігровій формі набутих вражень, уявлень, почуттів, специфічний вид дитячої активності, який розвиває творчі здібності, творчу уяву, комунікативні навички. Наші досліджувані під час імпровізованої театральної гри (як правило, це були ігри у лікарню, магазин, садочок, у «розгортання подарунків») не виступали ініціаторами створення нових сюжетів, діалогів, монологів. Майже не фантазували, не виказували творчі задуми. Так, тільки Олег запропонував відправитися шукати «відьмочок» та робити їх своїми друзями. Олена К. дуже дотепно пробувала показати телевизор, який працює без звуку. Непереконливо та без особливих емоцій діти перевтілювалися у різних тварин, птахів.

Результати дослідження творчої уяви (складання речень за методикою Т.Пашукової) представлено у таблиці 2.1. та рис.2.2.

Таблиця 2.1

Результати дослідження творчої уяви за методикою Т.Пашукової

Досліджуваний	Бали	Досліджуваний	Бали
1.Марійка	20	10.Олег	23
2.Софія	19	11.Влад	13
3.Мирослава	16	12.Валерія	15
4.Олена К.	19	13.Олександра	16
5.Микита	15	14.Ігор	15
6.Сергій	10	15.Григорій	14
7.Стас	9	16.Марина	8
8.Ганна	13	17.Марина Б.	10
9.Поліна	9		

За шкалою оцінки : 21-30 балів - високий рівень розвитку творчої уяви; 11-20 - середній, 10 і менше - низький.

При оцінці враховували:

- кількість складених речень;
- дотепність у комбінації слів;
- логічність комбінації слів;
- використання всіх трьох слів;
- здатність прикрашати речення метафоричними виразами;
- змістовність поєднання трьох слів.

Творча уява передбачає створення образу, предмету, ознаки, які не мають аналогів. У даному випадку - це створення речень без заданого зразка. Тому можна сказати, що дітям було складно створити оригінальний логічний продукт, у якому б дотепно поєднувалися всі три слова. Тільки 5% (1 дитина) продемонструвала високий рівень розвитку творчої уяви; 58,8% - середній рівень (10 дітей); 35,2% (6 дітей) - низький. Наприклад, Олег придумав 5 речень, які відрізнялися оригінальністю («чарівна велика парасолька накрила наше місто, коли йшов дощ», «дощ постукав у парасольку та попросив пустити його у місто», «дощ ходив під парасолькою нашим містом» тощо). В основному діти не вживали всі частини мови, не прикрашали образними виразами, порівняннями («у місці йшов дощ, всі взяли парасольки», «коли йде дощ потрібна парасолька»). А дітям з низьким рівнем продуктивності творчої уяви важко зрозуміти переносне значення слів.

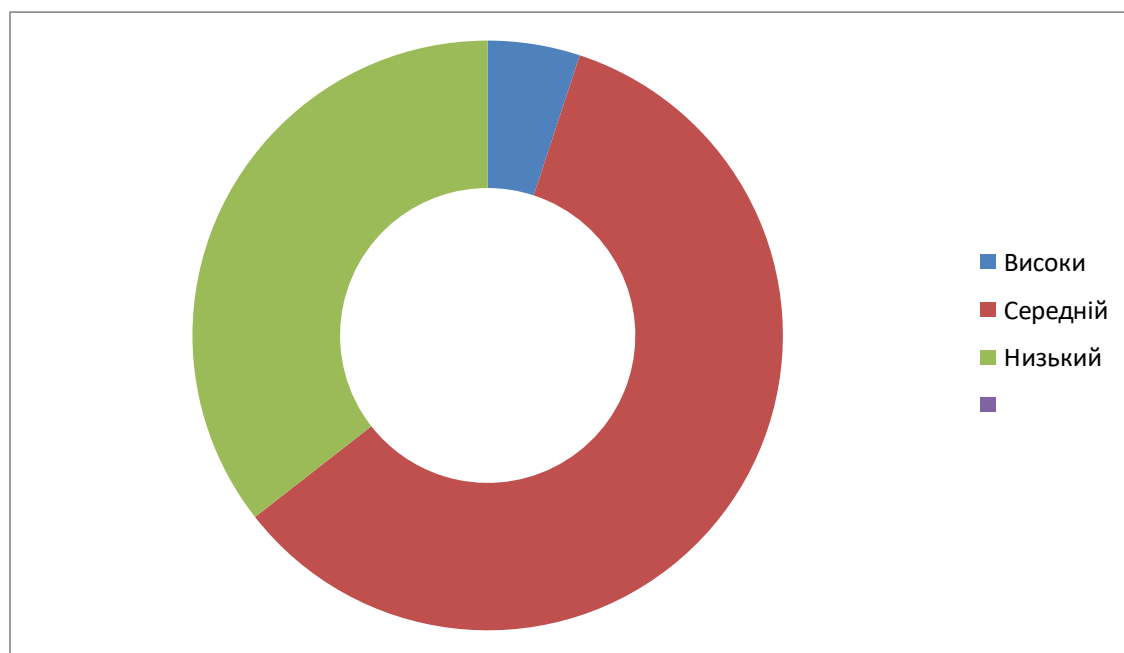

Рис.2.2. Рівень розвитку творчої уяви дітей (за результатами методики Т.Пашукової).

Дослідження індивідуальних властивостей уяви перевірялася за допомогою малювання на основі геометричних фігур (кола, трикутника, квадрата). Зважаючи на те, що 6-річна дитина вже має компетенцію розрізняти геометричні фігури, методика запропонована Т.Пашковою (на основі тесту П.Торранса) може використовуватися для діагностики дітей-шестирічок. Обробивши результати ми визначили:

- перший рівень продемонстрували 3 дітей (17,6%), у малюнках яких фігури використовувалися як основна деталь малюнка, без доповнень та деталей (сонце, будинок, телевізор);
- другий рівень - у 4 дітей (23,5%), до малюнків додавалися незначні деталі (наприклад, сонце цікаво фарбувалося чи на ньому відображалася посмішка);
- третій рівень 8 дітей (47%), у малюнках можна побачити сюжет, але контури малюнку використано як основну деталь (сонце на тлі природи);

- четвертий рівень 2 дитини (11,7%) продемонстрували контур геометричної фігури, але малюнок був досить складний (космічний корабель летить на Місяць).

П'ятого, найвищого рівня, де малюнок має складний сюжет, в якому контур геометричної фігури використовується як одна з деталей, не продемонстрував ніхто. Як вважає Т.Пашукова, гнучкість уяви залежить від фіксованості уявлень (а фіксованість образів визначають за кількістю однакових за сюжетом малюнків). Гнучка (творча) уява - коли всі малюнки мають різні сюжети, охоплюють як зовнішні, так і внутрішні контури геометричної фігури. Уява ригідна, якщо всі малюнки одного сюжету, малюнки виконано всередині контурів геометричних фігур.

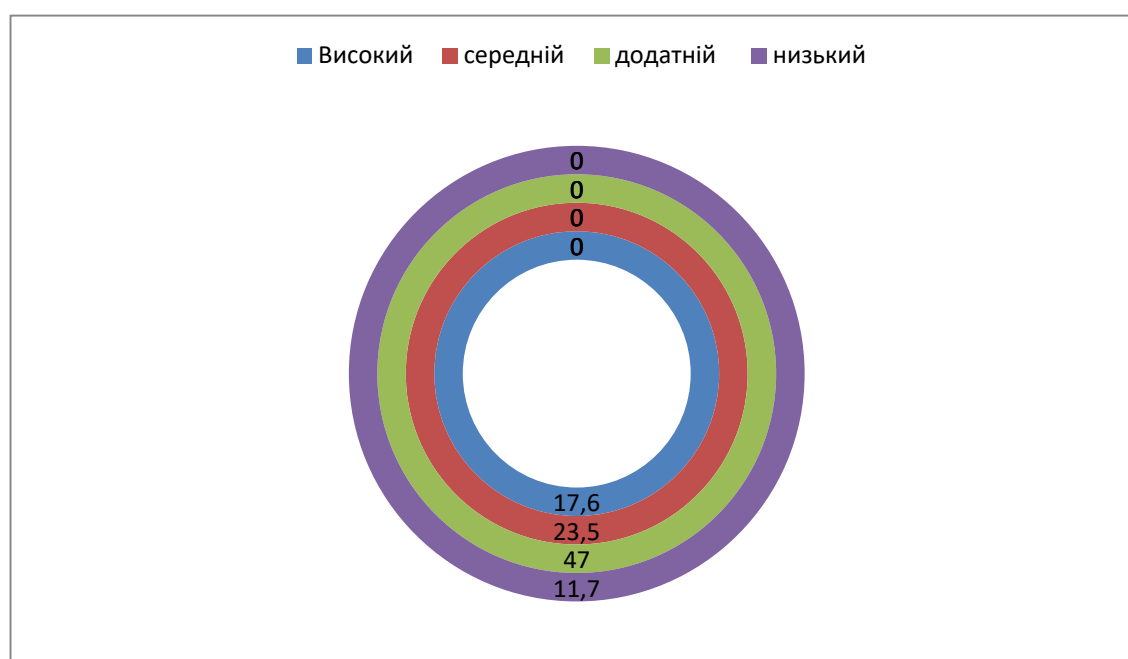

Рис. 2.3. Результати дослідження творчої продуктивної уяви дітей (за методикою П.Торранса)

Бесіда з батьками дітей-дошкільників дала такий результат:

- практично всі визначили важливість розвитку творчої уяви та наявність такої у дитини («вона як понарозкажує», «такого може напридумати»). Хоча більш

глибокого розуміння цього процесу батьки не продемонстрували. Особливо не змогли визначити вікові властивості уяви та можливості її розвитку. Всі відповіді були на побутово-спрощеному рівні;

- прикладами розвиненої творчої уяви були дитячі малюнки, якими прикрасили домівки, розповіді про «подорож» ляльки, зібраний букет, прикрашений на свята салат;
- ніхто з батьків не розказав про форми та методи розвитку творчої уяви, посилаючись на те, що не приділяли цьому значної уваги;
- всі виказали бажання отримати конкретні вказівки, які б допомогли покращити роботу щодо розвитку уяви взагалі та творчої зокрема.

Результат анкетування 8 вихователів молодшої та старшої дошкільної групи представлено у таблиці (див. таблицю 2.2.)

Театралізованій ігровій діяльності приділяють увагу, але несистемно, фрагментарно, що пояснюється необхідністю виконувати велику кількість робіт, які не є розвивально-педагогічними (заповнення документів, оформлення тощо).

Вихователі не вбачають суттєвої різниці у сутності розвивально-пізнавальної роботи та театралізованої ігрової діяльності, визначаючи: діти мають переважно сприймати матеріал, виконувати пізнавальні завдання. Тому театралізовану ігрову діяльність варто організовувати по типу фронтально-групової та індивідуально-групової..

Під час організації театралізованої діяльності, зазвичай надають перевагу призначенню головного героя та працюють з опорою на нього, оскільки це найбільш простий шлях в організації роботи. Хоча опитувані погодилися, що дуже важливо навчити дітей обирати ролі самостійно за визначеними критеріями. Розподіл же дітей у групи, вважають всі опитані

нами вихователів, варто проводити залежно від конкретної цілі навчально-пізнавальної діяльності, а елементи театралізованої гри вносити у розвивальні завдання.

Також ми узагальнили відповіді щодо особливостей організації театралізованої ігрової діяльності (табл. 2.1.)

Таблиця 2.2.

Дані щодо використання методів розвитку творчої уяви у процесі театралізованої ігрової діяльності

Методи діяльності щодо розвитку уяви
1. Проблемні завдання
2. Творчі вправи
3. Виготовлення наочності для театралізованої гри
4. Рольові ігри в групах
5. Театральні постановки
6. Організація рухливих ігор
7. Самостійна творча діяльність

Всі опитані нами вихователі зазначили, що велике значення має створення відповідних психолого-педагогічних умов для розвитку творчої уяви.

2.2. Педагогічні умови організації театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку.

Для ефективної організації театралізованого дійства потрібно створити відповідні умови - «необхідні обставини, передумови, які роблять можливим здійснення чого-небудь», зазначають С.Жейнова, Н.Мельнікова [26].

О.Ковшар вважає: «Розвивальне середовище в передшкільній освіті – це комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, естетичних умов, що забезпечують організацію діяльності дітей в дошкільному закладі спрямовану на набуття ними дошкільної зрілості. Воно повинно служити інтересам і потребам дитини, збагачувати розвиток специфічних видів діяльності, забезпечувати зону найближчого розвитку дитини, розвивати творчі здібності, а також формувати особистісні якості старших дошкільників та їх життєвий досвід перед їх вступом до школи» [38].

До таких умов розвитку творчої уяви дітей-шестирічок можна віднести: збагачення дітей художніми враженнями; створення предметного середовища; доброзичливе ставлення; правильне співвідношення між різними формами організації художньої діяльності дітей. Крім того, важливим є підвищення компетенцій самого вихователя, батьків, які зможуть сприяти даному процесу (на думку N.Pakhalchuk) [67].

О.Голюк виокремила основні педагогічні умови, які забезпечують продуктивний розвиток творчої уяви дитини старшого дошкільного віку:

1. Системний підхід до організації цієї роботи, підтримка розвитку творчої уяви дитини у тісному взаємозв'язку з іншими здібностями, життєвим досвідом. Досягається це створенням сприятливих умов інтеграції естетичного, гуманітарного та суспільно-наукового знання у предметному змісті занять.
2. Підбір (створення відповідного портфолію), перевірка ефективності, упровадження системи евристичних, креативних, творчих завдань, тренінгів, рольових ігор, творчих проектів, що стимулюють прояв творчої уяви.

3. Активізація всіх компонентів розвитку творчої уяви (мотиваційних, когнітивних, операційних, емоційних). Покращення просвітницької роботи з батьками, активізація взаємодії у творчій діяльності, спрямованих на формування цілісної особистості майбутнього першокласника [18;19].

С.Жейнова, Н.Мельнікова розподіляють педагогічні умови на суб'єктивні та об'єктивні.

Об'єктивні умови:

- літературно-художні джерела та ситуації, у яких перебуває дитина;
- матеріальні умови середовища, у якому зростає та виховується дитина;
- прямі та опосередковані впливи, якими дорослі можуть заохотити до художньої діяльності.

Суб'єктивні умови:

- наявність художніх інтересів, зацікавленості у дітей;
- бажання дітей займатися запропонованим видом театралізованої діяльності, взаємодіяти з іншими дітьми;
- встановлення відповідного співвідношення між різними формами творчої діяльності [26].

Опрацювання інших педагогічних, методичних джерел (Л.Артемової, О.Акулової, Т.Березовської, Є.Мігунової тощо) дає можливість розділити педагогічні умови розвитку творчої уяви на три групи [1;2;8;41].

Умова 1. Врахування всіх необхідних умов, компетентностей вихователя для організації процесу театралізованої ігрової діяльності.

Зважаючи на специфічні особливості ефективної організації театралізованої ігрової діяльності дітей, необхідними й достатніми (на думку І.Вечканової), її складовими є:

- *мотиваційний* (інтерес і позитивне ставлення до організації театралізованої ігрової діяльності протягом проведення занять, потреба успішно виконувати поставлену творчу задачу, яскраво виражене постійне прагнення до удосконалення своєї індивідуальності);

- *операційно-пізнавальний* (розуміння обов'язків організатора театралізованої ігрової діяльності з дітьми дошкільного віку, організаторські знання, а також визначення мети, планування, контроль, формування загальних вмінь, розвиток достатніх знань, постійне розширення світогляду; вміння вступати в контакти, орієнтуватися незвичайних ситуаціях);

- *емоційно-вольовий* (цілеспрямованість, самовладання, толерантність, організованість, працездатність, самостійність, рішучість; почуття впевненості в успіху, здатність до мобілізації сил, зосередження на завданні, відсутність прокрастинації; захопленість, підвищення рівня компетентностей);

- *критично-оцінний* (здатність адекватно оцінити свою діяльність; оцінка й самооцінка організованої діяльності; прагнення до самовдосконалення) [15].

В узагальненому вигляді показники до ефективної організації театралізованої діяльності вихователя представлено на рис. 2.4

Організаторські вміння	Наявність знань щодо театральної діяльності, творів
Володіння	Здатність до аналізу

методикою організації роботи у групах	результатів театралізованої ігрової діяльності.
Відповідні якості особистості	Прагнення до самовдосконалення

Рис.2.4. Особистісні компетентності вихователя, необхідні до організації театралізованої діяльності

Також вихователям потрібно моніторити готовність дітей до ігрової театралізованої діяльності. Н.Горбунова [16] надає опис рівнів готовності до організації діяльності у групах в ході проведення занять з дітьми дошкільного віку, які диференціюються по мірі вияву сукупності показників:

високий – характеризується тим, що всі показники й компоненти змісту готовності дітей до організації діяльності у групах виявлені яскраво;
середній – більша частина показників і компонентів готовності дітей до даної діяльності виявлена в достатній мірі;

низький – показники й компоненти готовності виявлені слабо.

На основі зазначених показників встановлено рівні розвитку творчої уяви дітей при організації театралізованої ігрової діяльності: високий, середній, низький.

На думку, О.Дяченко, процес розвитку творчої уяви - складний і тривалий шлях від репродуктивної діяльності до власне творчої, найвищим виявом якої є створення чогось нового. Про той чи інший рівень розвитку творчої уяви дітей можемо говорити проаналізувавши їх за відповідними критеріями та показниками. Серед критеріїв визначення рівня сформованості творчої уяви дітей виділяємо самостійність, здатність до евристичної діяльності та вміння створювати новий продукт. До

показників належать наявність фантазії, логічного аналітичного мислення, вміння самостійно оцінювати події, вчинки, робити висновки, прогнозувати та оцінювати, відшукувати нові, нестандартні підходи до вирішення проблем тощо [23;24].

Важливим фактором розвитку творчої уяви виступає мотивація. Мотивація до ігрової театралізованої діяльності та поведінки у дошкільному віці має свої особливості. На питання "Що люблять діти, і чого вони бажають?" вихователі відповідають так:

1. Розвинена потреба дітей цього віку до спілкування, взаємодії дозволяє легко залучити їх до такого виду гри.
2. Постійна потреба відкривати для себе щось нове (діти - винахідники за своєю природою), постійний пошук відповіді на питання сприяють розвитку творчої уяви.
3. Необхідність проявляти себе, говорити про себе, про свої враження.
4. Сприятливий період для фантазування, придумування незвичайного з нічого.
5. Прагнення дитини до наслідування героїв казок, фільмів може стати джерелом розвитку творчих здібностей.

Відповідно, це дає можливість не шукати додаткові, штучні стимули, а покладатися на здібності, задатки дітей. Всі помилки виходять з того, що вихователь не цікавиться істинними мотивами активності дитини. В світі стимулювання поклик вивчати свого підлеглого набуває нового значення - вивчати, щоб знайти і правильно використати ці стимули.

Умова 2. Використання всіх можливостей ігрових форм діяльності (у тому числі театралізованої). М.Вишегородська зазначає, що впровадження в дитячий заклад та на заняттях різноманітних видів діяльності, творчих завдань (від простих до складних) сприяє розвитку творчої уяви. Якщо

умовно відобразити поєднання основних видів діяльності дітей, то існуюча на сьогоднішній день пропорція відображає приблизно таке співвідношення: навчально-пізнавальна діяльність домінує, складає приблизно 80%, а решта – 20% нерівномірно розподіляються на інші види діяльності. Тобто, явна перевага навчально-пізнавальних завдань, може гальмувати розвиток саме творчої уяви. Зменшуючи час на навчально-пізнавальну діяльність, можна відповідно збільшити час на інші види діяльності. Або переформувати навчальну діяльність завдяки елементам театралізованої. Впровадження творчих завдань буде сприяти покращенню рівня розвитку творчості дітей, оскільки за цих умов робота по розвитку творчих здібностей буде проходити систематично, осмислено та буде спрямована на покращення результату кожної дитини [11].

Особливого значення для всебічного розвитку дитини (а особливо розвитку творчої уяви), як вже зазначалося, надається ігровій, театралізованій діяльності. До таких видів можна віднести гру-драматизацію, гру за сюжетами творів, казок, інсценізацію певних сцен з творів, лялькові вистави. Найбільш легкою, цікавою, найдоступнішою театралізованою грою (за М.Коваленко, Н.Комарівською) може бути гра з іграшками. Такий вид діяльності:

- сприяє активному розвитку творчих здібностей;
- є цікавим та неважким;
- дає можливість покращити свій емоційний стан;
- розвиває невербальні засоби спілкування, міміку, жести;
- збільшує обсяг мовлення;
- сприяє засвоєнню первинних основ режисерської театралізованої гри;
- збагачує життєвий досвід, відтворюючи певні сюжети;
- розвиває здатність до розуміння почуттів інших через штучний образ ляльки;

- активізує фантазування (як вид уяви), коли герої літературних творів стають дійовими особами, а їхні пригоди, події життя, змінені дитячою фантазією – сюжетом гри [33;36].

Деякі науковці (Ю.Кузьменко, Л.Жиляєва) підкреслюють, що активне залучення дитини до гри також сприяє ознайомленню дошкільників з оточенням, ситуацією, середовищем, у якому вона знайомиться з новими предметами, образами, людьми, звуками, а вихователь, за допомогою вміло сформульованих питань спонукає дітей фантазувати, думати, аналізувати, узагальнювати. Надзвичайно важлива роль дорослого. Саме його виховний вплив сприяє стимулюванню інтересу до створення нового продукту, бачення предметів під іншим кутом зору тощо. Це можливо не тільки за умов організації театральної гри, а також шляхом перегляду казкових, лялькових спектаклів, стимулюючих бажання дитини включитися у нього. Дитині можна запропонувати змінювати інтонацію у діалогах героїв казок, за допомогою методу фанфіку придумувати новий зачин і кінцівку твору. Також у дитини формується відповідні основи етикету: вміти дякувати, відповідати на компліменти (спостерігаючи за тим, як наприкінці ляльки кланяються, просять подякувати їм, поплескати в долоні [37].

Гра забезпечує емоційну обстановку відтворення знань, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює сприятливий для засвоєння знань настрій, заохочує до навчальної роботи, знімає втому, перенавантаження. За допомогою гри на заняттях моделюють життєві ситуації, що викликають інтерес до предметів.

Важливо використовувати інтерактивні методи (за І.Гейко), впроваджувати мотиви створення ситуації інтересу, новизни в процесі як навчальної, так і ігрової театралізованої діяльності: використання цікавих пригод, гумористичних уривків, якими легко привернути увагу дітей

шостого року життя. Особливо велике враження справляють на дітей цікаві випадковості, несподіванки [20]. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає, що у процесі викладання вихователь прагне на кожному занятті з дошкільниками сформувати нові знання, якими збагатиться життєвий досвід дитини, створити таку морально-психологічну атмосферу, в якій вони отримують моральне задоволення. Коли дитина відчує, що збагачує свій життєвий досвід, словниковий запас, свою особистість, вона цінуватиме кожну годину перебування у дитячому закладі намагатиметься ефективніше працювати разом з дорослим, бути більш яскравою, розкутою, нестандартною у театралізованій грі.

Як зазначається у науково-методичній літературі (зокрема, у О.Євсіної) у дошкільній педагогіці виокремлюють різноманітні види ігрової театралізованої діяльності, у організації якої використовують такі матеріали: маски, костюми, іграшки, картинки, ляльки, кокони, топотушки, смикунчики, маріонетки, фланелеграф, фігурки тіньового театру. Найбільш популярними є:

- гра-драматизація, як найбільш потенційну щодо складання сюжету;
- ляльковий театр для відтворення складних казкових діалогів;
- театр маріонеток;
- пальчиковий театр;
- театр на фланелеграфі;
- театр «тіней», які вимагають достатнього рівня розвитку уяви [28].

На переконання Є.Мігунової, для розвитку творчої уяви через театралізовану гру потрібно ретельно підходити до вибору тематичного сюжету, інструментального наповнення, вибору виду гри [41].

Для того, щоб театралізована гра була більш продуктивною, потрібна наявність у дитини та вихователя певної системи навичок, знань, умінь. Саме вони забезпечують можливість спільної діяльності для створення спектаклю і комфортність дитини на всіх її етапах. На думку С.Козлової й Т.Куликової, ця система включає:

- наявність у життєвому досвіді дитини відвідування театральних вистав, знань про мистецтво театру;
- сформоване емоційно-позитивне ставлення до театралізованої гри;
- життєвий досвід, який дозволяє дошкільнику створити образ у відповідності зі сценічного завдання;
- вміння побудувати образ того чи іншого героя;
- наявність педагогічного супроводу у цій діяльності з урахуванням індивідуально-типологічних властивостей дитини, рівня її самостійності, творчості;
- реалізація дітьми ігрових задумів [30].

У театралізованих іграх розвиваються різні властивості дитини: здібності, творча уява. Також покращуються художньо-мовні, музично-ігрові, танцювальні, сценічні, співочі вміння. Театралізовані ігри спрощують ефективність навчання і виховання. Тому що саме під час гри діти відчувають себе невимушено. Це є сприятливим середовищем для розвитку у них творчих здібностей, творчої уяви, креативності [64]. Як зазначають О.Кононко, Л.Шліль, А.Шкльода, формування творчих, креативних якостей у дітей дошкільного віку засобами театралізованих ігор можливе за умови розвитку спеціальних театралізованих ігрових умінь:

- вміння бути доброзичливим глядачем, спроможним додивитися і дослухати до кінця, подякувати плесканням у долоні;
- вміння використовувати деякі засоби виразності (міміки, жести, рухи, сила і тембр голосу, темп мови) для передачі образу героя, його емоцій і переживань;
- навички правильно тримати і «вести» ляльку або фігурку героя, свою роль у режисерській театралізованій грі;
- вміння взаємодіяти з іншими учасниками гри: дружньо, без сварок, з виконанням привабливих ролей по черзі і т.д. [35;63;64].

Умова 3. Це - використання системи творчих завдань. На визначення В. Суржанської, творчі завдання – «це завдання, які передбачають самостійний пошук способів для досягнення поставлених результатів, спрямовані на розвиток пізнавальних інтересів, посилення активності, відкриття нового завдяки утрудненням і суперечностям» [57].

Основна функція творчих завдань - активізувати процеси мислення, пізнання, створення нового або перетворення вже існуючих предметів та образів. Саме творчі завдання на кшталт «назви всі можливі засоби використання книги, виделки, олівця» сприяють розвитку уяви. Система творчих завдань спрямована на розвиток творчого мислення, творчої уяви, цілеспрямоване вживання дошкільниками методів творчої діяльності.

Ми надаємо перевагу системному підходу, який буде спиратися на дослідження передового педагогічного досвіду (Г.Столяр, В.Суржанської та інших) [55;57]. Досвід передбачає розгляд системи творчих завдань в розвитку, що зміцнює і інтенсифікує зв'язки між вихователем і дітьми; дітьми і творчими завданнями, які вони виконують разом. А також системою творчих завдань, які дитина доопрацьовує самостійно; творчими завданнями усередині цієї системи, що підвищує ефективність функціонування цієї

системи.

Існують три рівні складності творчих завдань, які є своєрідною сходинкою просування старшого дошкільника до опанування досвіду творчої діяльності. Творчі завдання можна поділити за рівнями (див.таблицю 2.3.)

Таблиця 2.3.

Рівень складності творчих завдань

Рівень складності творчого завдання	Зміст творчих завдань
I	Творчі завдання з різних галузей знання. Як правило, містять приховані парадокси, протиріччя. Завдання такого типу спрямовані на розвиток основ креативного мислення, продуктивної уяви, усвідомленого вживання новітніх, евристичних методів творчості. <i>Наприклад, «чому гуска плаває, а курка ні?»</i>
II	Завдання такого рівня спрямовані активізацію життєвого досвіду, розвиток основ системного мислення, продуктивної уяви. Завдання представлені у вигляді незвичайної, незрозумілої, проблемної ситуації, з якої потрібно знайти вихід. Вони також можуть мати певні протиріччя, для розв'язання яких потрібна творча уява, евристика або наявний алгоритм. <i>«Що ти будеш робити, якщо потрапиш у незнайоме місце?»</i>
III	Завдання такого рівня містять проблемне питання або проблемну ситуацію, активізують здібності, сприяють розвитку творчої інтуїції, просторової, продуктивної уяви. Виконання творчих завдань здійснюється на основі перебору варіантів і накопиченого творчого досвіду в старшому дошкільному віці. <i>«Як би у незвичайний спосіб ти використав звичайну газету?»</i>

Виділені групи творчих завдань дозволяють представити зміст системи творчих завдань у вигляді взаємозв'язаних груп, що виконують розвивальну, пізнавальну, орієнтаційну, практичну функції, сприяють розвитку творчих здібностей, уяви старших дошкільників. Розвивальна функція носить визначальний, стратегічний характер, тому прискорить адаптацію до шкільного навчання. Пізнавальна функція дозволяє поширити життєвий досвід, вивчати нові способи творчої діяльності. Сутність орієнтаційної функції полягає у формуванні мотивації, розвитку стійкого інтересу до творчої діяльності, допитливості при виконанні системи творчих завдань. Практична функція дозволяє переносити набуті навички творчої діяльності у площину життєвого досвіду.

І.Хропата [60] підкреслює, що взаємодія вихователя і дитини в процесі організації творчої діяльності передбачає поєднання індивідуальних і колективних форм роботи на всіх етапах виконання творчих завдань. Це забезпечує досить гнучкий підхід до індивідуальних особливостей старшого дошкільника з боку вихователя, високу продуктивність творчої діяльності з боку дитини. Врахування особливостей різних форм виховання, забезпечує позитивний вплив на процес розвитку творчої уяви старших дошкільників в ході виконання творчих завдань. Вибір методів організації творчої діяльності здійснюється залежно від цілей, рівня складності змісту, рівня розвитку здібностей дитини, конкретних умов, що склалися при виконанні творчого завдання: обізнаності дошкільника в поставленій проблемі, міри вияву цікавості, особистого досвіду, способів рішення поставленої задачі.

Наприклад, для розвитку творчої уяви можна шляхом залучення дитини до театралізованої гри можна орієнтуватися на компетенції, сформульовані у програмі «Українське дошкілля»: здатність самостійно здійснювати театралізовану ігрову діяльність; продукувати нові ідеї, використовувати творчий підхід у повсякденній діяльності; брати активну

участь у різних видах гри, передавати образи героїв через власну виразність.

Важливо, на думку О.Смірної, використовувати інтерактивні ігри: симуляції, театралізації, драматизації, які допоможуть дітям розширити соціальний досвід. Наприклад, дітям можна запропонувати розіграти сценки такого змісту: «Розмова за телефоном двох подруг - одна з них хвора на ковід-19. Що вони розповідають про своє самопочуття? Які ознаки має здоровий організм?». Або гру «Я - репортер». Потрібно уявити процес інтерв'ю з людьми різних професій: придумати запитання та змоделювати можливі відповіді [56, с. 28]. Завдяки іграм-інсценізаціям також розвивається креативне мислення, творча уява, зв'язне мовлення, вміння спілкуватися.

Ми вважаємо, що лише гармонійне комбінування перерахованих педагогічних умов приведе до підвищення рівня розвитку творчої уяви дітей, у тому числі засобами театральної ігрової діяльності. Використання театралізованих ігор сприяє формуванню креативних якостей особистості: дає можливість зрозуміти себе, навколишній світ, розвивати навички взаємодії з іншими людьми, вдосконалюватися емоційно, інтелектуально, духовно і фізично; збагачувати відчуття, почуття, емоції, мислення, уяву, фантазію, увагу, пам'ять, волю, вміння та навички. Як засіб розвитку творчої уяви театралізована гра дає змогу дітям розв'язувати проблемні ситуації як опосередковано, від імені певного персонажа, так і проявляючи творчість під час створення та розв'язання ситуацій, змінюючи події у виставі. Подальшу перспективу дослідження бачимо к розробці такої системи роботи щодо розвитку творчої уяви, яку можна упроваджувати у подальшу професійну діяльність.

Висновки до другого розділу

Наше емпіричне дослідження проводилося під час педагогічної практики у закладі КЗ «ДНЗ (ясла-садок) № 6 комбінованого типу» дошкільної освіти у вересні-жовтні 2021. Дослідження мало 3 етапи: теоретичний, моніторинговий узагальнюючий, на якому розроблялися методичні вказівки для працівників закладів дошкільної освіти щодо активізації ігрової театралізованої діяльності як ефективного засобу розвитку творчої уяви.

Вибірка досліджуваних - 17 дітей старшого дошкільного віку (7 хлопчиків та 10 дівчаток), які відвідують ЗДО. Стратегія дослідження - констатувальна.

Під час емпіричного дослідження ми використовували такі методи та методики: аналіз продуктів діяльності (малюнки дітей до творчих завдань, зразки ліплення, сюжетні ролі, які виконує дитина у грі); спостереження за активністю дітей у ігровій театралізованій діяльності; методику дослідження творчої уяви Т.Пашукової; малюнкову методику дослідження індивідуальних властивостей уяви (на основі тесту П.Торранса); бесіду з батьками та вихователями.

За результатами методики Т.Пашукової (складання речень) можна сказати, що дітям було складно створити оригінальний логічний продукт, у якому б дотепно поєднувалися всі три слова. Тільки 5% (1 дитина) продемонструвала високий рівень розвитку творчої уяви; 58,8% - середній рівень (10 дітей); 35,2% (6 дітей) - низький.

За результатами тесту П.Торренса визначили:

- перший рівень продемонстрували 3 дітей (17,6%), у малюнках яких фігури використовувалися як основна деталь малюнка, без доповнень та деталей (сонце, будинок, телевізор);

- другий рівень - у 4 дітей (23,5%), до малюнків додавалися незначні деталі (наприклад, сонце цікаво фарбувалося);
- третій рівень 8 дітей (47%), у малюнках можна побачити сюжет, але контури малюнку використано як основну деталь;
- четвертий рівень 2 дитини (11,7%) продемонстрували контур геометричної фігури, але малюнок був досить складний. П'ятого, найвищого рівня, де малюнок має складний сюжет, в якому контур геометричної фігури використовується як одна з деталей, не продемонстрував ніхто.

Педагогічні умови організації театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку досліджували О.Ковшар, О.Голюк, С.Жейнова, О.Кононко тощо. Визначено, що такі умови: системний підхід до організації цієї роботи, підтримка розвитку творчої уяви дитини (створення відповідного портфоліо), перевірка ефективності, упровадження системи евристичних, креативних, творчих завдань, активізація всіх компонентів розвитку творчої уяви (мотиваційних, когнітивних, операційних, емоційних). Жейнова С., Мельнікова Н. ділять педагогічні умови на суб'єктивні та об'єктивні. В узагальненому виді педагогічні умови можна представити так:

Умова 1. Врахування всіх необхідних умов, компетентностей вихователя для організації процесу театралізованої ігрової діяльності.

Умова 2. Використання всіх можливостей ігрових форм діяльності (у тому числі театралізованої).

Умова 3. Це - використання системи творчих завдань.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДОМ ІГРОВОЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Авторська програма розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку засобами ігрової театралізованої діяльності.

Для розвитку творчої уяви у процесі театралізованої діяльності, нами було розроблено авторську програму, яку можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти. До створення такої програми було використано системний підхід. Вона складалася за принципом та на основі програми «Українське дошкілля», опрацьованих науково-методичних джерел [9;18;28;39;49].

Мета програми: систематизація знань щодо вікових особливостей рівня розвитку творчої уяви у дошкільному віці, пошук ефективних шляхів щодо її розвитку.

Структура програми.

I. Психологічні особливості розвитку уяви дитини 6 років.

Даний період є сприятливим для розвитку творчої уяви. Уява є репродуктивною але з елементами творчих форм. Дитина може уявити не тільки проміжні етапи створення будь-чого, а й кінцевий результат діяльності. Здатна розрізняти уявне, фантастичне, реальне, придумане. Спостерігається засвоєння дитиною прийомів та засобів створення образів уяви, у неї формується довільна уява, дії уяви: задум у формі наочної моделі, образ уявного об'єкту. Створення нових образів уяви відбувається не тільки завдяки комбінуванню зі знайомих фрагментів, а й шляхом надання

предметам тих властивостей, які їм не притаманні. Поглиблення внутрішнього світу дитини породжує особливу форму творчої уяви - мрію. Життєвий досвід у цьому віці недостатній, це впливає на формування образів, які будує дитина. Але на відміну від дорослого, дитина легко відступає від реальності, що дозволяє їй вийти за межі цього досвіду. Однією з умов розвитку уяви є зародження знакової функції свідомості, у якій одна з ліній розвитку знакової функції приводить до оволодіння логічними формами мислення, а інша - до накопичення уявлень, нових образів. Уява формується у грі, поступово переходить у інші сфери життєдіяльності.

II. Освітньо-розвивальні завдання.

- а) всіляко заохочувати дитину (розвивати мотиваційний компонент творчої уяви) до самостійної організації театралізованої діяльності;
- б) практикувати інтегрований підхід до організації такої діяльності, поєднуючи образотворчу, музичну, театралізовану ігрову діяльності;
- в) підтримувати (шляхом позитивного підкріплення) ініціативу дитини у пропозиції нового, нестандартного;
- г) вчити різним компетенціям у театралізованій діяльності (розуміти стан героя, перетілюватися у нові, незвичайні ролі, покращувати інтонаційну виразність мовлення тощо);
- д) формувати розуміння театралізованого дійства;
- к) збагачувати словниковий запас.
- л) формувати навички участі у всіх видах театралізованих вистав (лялькових, пальчикових, іграх-драматизаціях, забавлянках).

III. Діагностика рівня розвитку творчої уяви.

Для ефективного та плідного розвитку творчої уяви дитини потрібно

провести діагностику рівня розвитку її уяви.

З цією метою можна використати наступні методи та методики [4;21;40;45].

1. *Аналіз продуктів художньо-продуктивної діяльності* дитини (малюнків, ліплення, конструювання, колажів), за допомогою якого можна визначити:

- наскільки продукти відрізняються своєю незвичністю, оригінальністю, дотепністю;
- як дитина використовує нові матеріали для створення продуктів;
- чи вдається дитина до створення нових, незвичних сюжетів;
- чи проявляє фантазію у змістовному зображенні;
- чи може не притримуватися заданих зразків, а самостійно виготовляти нове.

2. Методики (узагальнені В.Шадріковим, Т.Піроженко, Л.Венгером та Т.Пашуковою).

«*Якби...*», дитині пропонується розповісти про якусь удавану подію (наприклад, що буде коли всі люди будуть жити на Місяці). Така вправа виявляє наявність можливостей фантазувати, дозволяє краще розвивати уявлення про навколишній світ.

«*Гіперболізація*», у якій пропонується придумати саме найдовше слово, чи уявити яким буде найсолодший чай тощо.

«*Аглютинація*», за допомогою якої потрібно поєднати непоєднані частини різних предметів у один (незвичайна тварина, дерево, яке бігає, кішка, що гарчить).

«*Монолог предмету*», який допоможе вжитися у незвичайний образ, розвинути мовлення, уяву.

«Придумай казку» для визначення особливостей творчої уяви старших дошкільників. Дитині пропонується придумати казку, яка оцінюється за критеріями легкості створення сюжету, оригінальності фабули, виразності мовлення, відповідності теми запропонованій назві. При оцінці враховується легкість розгортання сюжету, використання несподіваних кмітливих деталей.

«Методика вивчення уяви шляхом розуміння казкових героїв». Після прослуховування казки запропонувати дитині намалювати головних персонажів, а потім оцінити наскільки спрощений образ, чи відповідає образ казковому персонажу, чи ускладнений він новими деталями.

«Незвичайне використання знайомого предмету» (наприклад, книжки). За наданими відповідями (кількістю варіантів використання, незвичними видами використання, легкість генерування ідей) можна оцінити такий засіб створення образів уяви як варіювання, оригінальність.

Дослідження продуктивності уяви. Дитині пропонують абстрактні, беззмістовні фрагменти малюнків, з пропозицією розказати, що тут зображено. Чим більше прикладів назве дитина, тим більш продуктивною є її уява. Така методика дозволяє визначити наявні у дитини схильності до художньої діяльності, творчості, а може вказати на наявні проблеми у розвитку.

Дослідження індивідуальних особливостей уяви (на основі методики П.Торенса) перевіряється за допомогою аналізу створених малюнків на основі трьох фігур: кола, трикутника, квадрата. Визначаються рівні розвитку уяви: від низького до творчого, коли малюнок має складний сюжет, в якому контури геометричних фігур використовується як одна з деталей.

Дослідження творчої уяви (Т.Пашукова) можливе за допомогою складання речень з трьох заданих слів. Завдяки розвиненому наочно-образному мисленню та здатності діяти у розумовому плані, дитина може

продемонструвати у цьому завданні як незрозумілі, нелогічні, примітивні, так і оригінальні приклади.

3.Спостереження. Під час якого можна фіксувати у протоколі спостережень активність дитини у театралізованій грі:

- наскільки дитина вправно та влучно передає образ героя;
- вмiє самостійно складати сюжети та сценарії гри;
- чи виявляє творчий задум, фантазію.

4.Експертна оцінка, яка дозволяє особам (викладачам, психологу, методистам), які постійно спілкуються з дитиною, оцінити рівень розвитку її творчої уяви за заданими критеріями (легкість створення, здатність до варіювання, змістовність створеного образу, продукту, яскравість, швидкість, оригінальність) та шкалою оцінки (наприклад від 3 - критерій розвинений достатньо, до 1 - розвинений слабо).

IV. Створення відповідних умов ігрової театралізованої діяльності для розвитку творчої уяви. Такі умови повинні:

- формувати творче ставлення до обраної ролі;
- практикувати відвідування професійних вистав, концертів, виставок з подальшим обговоренням;
- активізувати уяву у пропозиції нових сюжетів;
- давати можливість виказувати своє відношення до героїв, сюжету, оздоблення театрального простору;
- заохочувати до творчого підходу у виготовленні атрибутів для театралізованої гри;
- сприяти самостійно організовувати ігри-драматизації, ігри за змістом

художніх творів, знайомих казок, забавлянок тощо;

- формувати уявлення, що придумувати щось нове, незвичайне - цікаво і корисно;
- збагачувати практичний та теоретичний досвід дитини.

V. Упровадження системи заходів щодо розвитку творчої уяви. Для цього:

- активізувати роз'яснювальну роботу з батьками щодо індивідуальних особливостей розвитку дитини;
- максимально наповнити розвивальне середовище закладу дошкільної освіти наочністю, сучасними технологічними засобами, ілюстративними аудіо та відео матеріалами;
- постійно поновлювати скарбничку передового досвіду за рахунок матеріалів Інтернет-середовища, науково-практичних семінарів, вебінарів, матеріалів з сайту «Pinterest»;
- практикувати демонстрацію зрежисованих та зіграних старшими дошкільниками театральних постановок молодшим групам закладу, батькам, родичам;
- практикувати проведення пілотних експериментів, які передбачають перевірку ефективності заходів на невеликій групі з метою подальшого розповсюдження досвіду.

VI. Організація «ВСЕНАУЧної школи» для батьків, яка включає в себе знайомство з нескладними для батьків формами роботи:

- міні-лекції щодо вікових особливостей дитини-дошкільника;
- форм та методів розвивально-виховного впливу з максимальним результатом;

- інтерактивні форми навчання для батьків (квести, тренінги, інтерактивні лекції);

- засоби опосередкованого розвитку творчої уяви під час прогулянок, дальніх поїздок (узагальнені О.Карабановою) [29]:

- *«Прочитай слід тварини (пташки)»*, у якій дитина спочатку спостерігає, які сліди залишають тварини (пташки), відображує їх, потім фантазує про сліди казкових вигаданих героїв;

- *«Давай зображувати різні предмети»*, що сприяє розвитку креативності, дитини, варіювання;

- *«На що схожа літера»*. При вивченні абетки дитина розказує, які образи виникають у неї, коли вона знайомиться з новими літерами;

- *«Придумай новий календар»* з пропозицією замість відомих назв місяців запропонувати власні;

- *«Чарівні ляпки»*, які ставлять на папері, а потім «розшифровують»;

- *«Зміни казку»*, у якій можна придумати нові варіанти сюжету, героїв тощо.

Ефективність впровадженої програми потрібно перевіряти за **показниками сформованої компетентності дитини**: вміє організувати самостійно гру; запропонувати сюжет для театралізованої постановки, запропонувати неординарні, дотепні сюжети, зобразити героїв творів, казок, пісень; виступити у ролі живих-неживих предметів; створити театральний реквізит; відтворювати творчий досвід у повсякденній діяльності.

3.2 Психолого-педагогічні рекомендації щодо використання театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дошкільників.

Спираючись на дослідження Л.Виготського, можна визначити три основних закони розвитку творчої уяви: накопичення досвіду; тренування

фантазування щодо створення образів, явищ, подій, яких не бачив; врахування почуттів в момент фантазування та їх впливу на якість створених образів [14]. Тому кожному працівнику сфери дошкільної освіти слід розробити свої прийоми та засоби створення способів уяви.

1. Почати з формулювання мотивації до фантазування, переконуючи дітей у тому, що створювати нове, незвичне - це цікаво не тільки для нього, але й для оточуючих.

2.3 метою посилення мотивації забарвлювати процес яскравими емоціями (музикою, зануренням у ігрову театралізовану діяльність на актуальні для дитини теми).

3. Надавати дітям власний приклад у грі, у створенні нових предметів. Зважаючи на те, що вихователь є зразком, авторитетом для дитини, вона з задоволенням буде копіювати її поведінку, дії.

4. Запропонувати для батьків списки таких фантастичних літературних (мультиплікаційних, художніх) джерел, які можна було б аналізувати разом дитиною та використовувати для розвитку творчої уяви.

5. Переконати батьків у необхідності відволікати дитину від гаджетів не заборонами, а цікавими питаннями («а якби у тебе виросло ще дві руки, що б ти робив ними краще?», «тобі несподівано прислали подарунок у яскравій обкладинці, що б ти зробив?»).

6. Пропонувати дітям знайти вихід з такої ситуації, яка потребує напруження уяви. Наприклад, «що б ти робив, якби опинився у густому лісі?»

7. Пропонувати дітям сюжети для ігор, які вони повинні розвинути як разом з дорослими, так і самостійно.

8. Пропонувати дитині:

- збільшувати-зменшувати предмети за допомогою «чарівної палички»;
- додавати фантастичні властивості людині чи тварині;
- «оживляти» малюнок, говорити від імені намальованого персонажу;

- виключення деяких можливостей у людини (наприклад, людина перестала відчувати біль, що буде);
- перетворити людину у предмет (вітер, олівець);
- надати неживому предмету властивостей живого (чути, смакувати, бачити);
- оживити побачену скульптуру;
- придумати нову назву для відомої картини;
- політати на машині часу;
- придумати свято;
- вільне фантазування.

Особливо цікавим, на наш погляд, є застосування фанфіків, або фанфікшен. Це літературний жанр, переклад якого звучить як «фанатська вигадка», і це будь-який твір, присвячене об'єкту поклоніння, будь то герой роману, кіно або мультфільму або реальна особистість. Тобто, запропонувати дитині придумати нових героїв для відомих мультфільмів, або несподіване закінчення для казки, або змінити сюжет у відомому творі.

Використовувати у розвивальній діяльності закладу дошкільної освіти різноманітні ігрові театралізовані дійства, які узагальнені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Види гри та їх вплив на розвиток творчої уяви дитини

Вид гри	Вплив на розвиток творчої уяви дошкільника
Сюжетно-рольові ігри Гра «Похід до театру», «За лаштунками театру ляльок»	Розвиває мовлення, мислення, увагу, уяву, творчі здібності, артистизм, виховує повагу до праці інших людей, любов до прекрасного. Розвиває практичні навички шляхом залучення до художньо-продуктивної діяльності (виготовлення атрибутів для гри).
Театр іграшок Гра: «Хто ти, маска?»	Збагачення творчого потенціалу дитини, розвиток її здібностей та задатків. Акумуляція життєвої мудрості, оптимізму, позитивного впливу на емоційну сферу дитини, сприяння розвитку пізнавальних інтересів, становленню характеру, самовираженню

«Плутанина в цирку», «Юні фантазери», «Перетворення кульки»	особистості, забезпечення життя дитини в світі краси, гри, казки, музики, фантазії.
Інсценізація казкових сюжетів «Трос поросят», «Іван Побиван», «Мудра дівчина».	Розвиток вміння перевтілюватися у різних героїв, перебувати у такій ролі весь час вистави-гри. Допомога дошкільникам оволодіти акторськими, сценічними здібностями (мімікою, жестами, інтонацією, пантомімою) в міру розвитку їх індивідуально-вікових особливостей.
Пальчиковий театр Гра «Зимівля звірів»	Стимулювання прагнення дитини до розуміння змісту казки, пізнавального саморозвитку для подальшої адаптації до шкільного навчання. Навчання дітей сприймати й розуміти композицію та особливості літературного, казкового твору, розвиток уявного мислення, здатності перевтілюватися у образ героїв для вирішення проблеми.
Гра за замістом художніх творів. Гра «Збираймося до школи (за сюжетом книжки А.Бондарчук «Як Оленка до школи збиралася»)	Активізація зацікавленості у читанні художніх творів, розумінні образів цих творів. Розвиток словникового запасу. Формування виразного сценічного мовлення. Розвиток дитячої уяви, збагачення емоційного досвіду дітей через проникнення в реальну життєву ситуацію. Підготовка до навчання у школі.
Театр картинок. (на основі казок Ш.Перро)	Удосконалення вмінь та навичок дітей у передачі характерних особливостей різних художніх образів. Запобігання безграмотності в мовленні дітей. Ознайомлення із засобами підбору, створення ілюстрацій для імітації сцен казок.
Музичний	Розвиток музичного слуху, уяви шляхом передачі звуків

<p>театр-студія (у організації театралізованої гри)</p> <p>Етюд «Пісенька оживає» (відображення змісту пісні рухами та жестами).</p>	<p>середовища: звуків природи, птахів, транспорту тощо, що допомагає зробити дитячу виставу емоційною, захопливою та цікавою.</p> <p>Формування навичок оволодіння різноманітними (фольклорними) музичними інструментами.</p> <p>Навчання дітей сприйманню й розумінню композиції та особливостей літературного, музичного твору, розвиток життєвого досвіду.</p>
<p>Гра-драматизація Репетиції на «сцені»</p> <p>Гра «Ми костюмери»; «Виготовляємо декорації»</p>	<p>Адаптація дитини до активності у різних костюмах, ролях.</p> <p>Формування розкутості, вміння поводитися на сцені.</p> <p>Здатність до перевтілення у різні ролі</p>

Висновки до третього розділу

Для розвитку творчої уяви у процесі театралізованої діяльності, нами було розроблено авторську програму, яку можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти. До створення такої програми було використано системний підхід. Вона складалася за принципом та на основі програми «Українське дошкілля», опрацьованих науково-методичних джерел.

Мета програми: систематизація знань щодо вікових особливостей рівня розвитку творчої уяви у дошкільному віці, пошук ефективних шляхів щодо її розвитку.

Структура програми.

I. Психологічні особливості розвитку уяви дитини 6 років (для батьків).

II. Освітньо-розвивальні завдання (для вихователів)

III. Діагностика рівня розвитку творчої уяви (з переліком методик валідних для означеного віку).

IV. Створення відповідних умов - ігрової театралізованої діяльності для розвитку творчої уяви (з переліком цих умов).

V. Упровадження системи заходів щодо розвитку творчої уяви.

VI. Організація «ВСЕНАУЧної школи» для батьків, яка включає в себе знайомство з такими формами роботи, які є нескладними для батьків.

Також було розроблено психолого-педагогічні рекомендації щодо виростання театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дошкільників. Вони були розроблені на основі опрацювання науково-методичних джерел, передового педагогічного досвіду та програми «Українське дошкілля».

Ми сформулювали показники компетентності дитини, на які повинні орієнтуватися всі працівники закладів дошкільної освіти. Дитина вміє організувати самостійно гру; запропонувати сюжет для театралізованої постановки, запропонувати неординарні, дотепні сюжети, зобразити героїв творів, казок, пісень; виступити у ролі живих-неживих предметів; створити театральний реквізит; відтворювати творчий досвід у повсякденній діяльності.

ВИСНОВКИ

У РОЗДІЛІ 1 нашого дослідження представлено науково-теоретичний огляд педагогічної, психологічної, методичної літератури як зарубіжних авторів, так і сучасних дослідників. Надано посилання на передовий педагогічний досвід. Визначено: уява - форма психічного відображення дійсності, за допомогою створення образів, у основі яких - раніше сформовані уявлення. Такий пізнавальний процес дозволяє подумки відступати від стандартів, передбачати майбутнє, удосконалювати існуюче. Такий процес поглиблює процеси пізнання, дає можливість переосмислити попередній досвід, розвинути креативність, творчість.

Представлено огляд наукових, методичних джерел дослідження проблеми. Означеною проблемою займалися як зарубіжні (Дж.Гілфорд, С.Меднік, П.Торренс, Р.Стернберг), так і вітчизняні науковці. Основою для визначення особливостей творчої діяльності дітей стали роботи Д.Богоявленської, Л.Виготського, В.Давидова, Є.Ільїна, В.Моляко). Сучасними науковцями (Г. Альтшуллером, Т. Барташніковою, В.Клименко, І. Лернером, Р.Пономарьовою-Семеновою) були визначені проблеми організації творчих ситуацій та засобів їх рішення за допомогою евристичних та алгоритмічних методів. Праці багатьох провідних українських методистів (А. Богуш, О.Вільчинською, М. Вашуленко, В. Мельничайко, Н. Орланова, Р.Павелківа, О. Савченко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.) свідчать про усвідомлення ними важливості теоретичної і практичної розробки проблеми розвитку дитячої уяви, фантазії та творчості в цілому.

Важливим фактором нашого дослідження є те, що сензитивним періодом для розвитку уяви є старший дошкільний вік (6 років). Даний період є сприятливим для розвитку творчої уяви. Уява є репродуктивною але з елементами творчих форм. Дитина може уявити не тільки проміжні етапи створення будь-чого, а й кінцевий результат діяльності. Здатна розрізняти

уявне, фантастичне, реальне, придумане. Спостерігається засвоєння прийомів та засобів створення образів уяви, формується довільна уява, дії уяви: задум у формі наочної моделі, образ уявного об'єкту. Створення нових образів уяви відбувається не тільки завдяки комбінуванню зі знайомих фрагментів, а й шляхом надання предметам тих властивостей, які їм не притаманні. Поглиблення внутрішнього світу дитини породжує особливу форму творчої уяви - мрію. Життєвий досвід у цьому віці недостатній, це впливає на формування образів, які будує дитина. Але на відміну від дорослого, дитина легко відступає від реальності, що дозволяє їй вийти за межі цього досвіду. Однією з умов розвитку уяви є зародження знакової функції свідомості, у якій одна з ліній розвитку знакової функції приводить до оволодіння логічними формами мислення, а інша - до накопичення уявлень, нових образів. Уява формується у грі, поступово переходить у інші сфери життєдіяльності. Структуру творчої уяви дошкільника містить: мотиваційний, емоційний, когнітивний, поведінковий компоненти.

Розвиток дитячої творчої уяви в дошкільному віці аналізують як по відношенню дітей до гри, до ролей, які вони беруть на себе та виконують під час гри, так і по аналізу матеріальних продуктів їх творчості, які створюються під час гри в якості поробок, малюнків, придуманих історій тощо. Особливо важливо використовувати ігрову театралізовану діяльність. Ця організація повинна починатися з «занурення дитини» у світ мистецтва.

Наступним кроком у організації ігрової театралізованої діяльності, слід вважати опосередкований педагогічний вплив: організація предметно-ігрового середовища, постановка творчих ігрових завдань, підтримка при плануванні діяльності, попередня мовленнєва робота

Різновиди театралізованих ігор використаних у практиці: гра-драматизація, інсценування, гра за змістом художніх творі, пальчиковий театр, ляльковий театр, театр картинок тощо.

Саме така діяльність повинна спонукати дітей шостого року життя до самостійної організації різних театралізованих ігор, покращити зовнішню виразність (рухи, міміку), заохочувати до самостійності та індивідуальності в підборі засобів виразності. Все це прямо чи опосередковано впливає на розвиток творчої уяви.

РОЗДІЛ 2 нашого дослідження містить результати дослідження та аналіз педагогічних умов, які є необхідними для розвитку творчої уяви. Наше емпіричне дослідження проводилося під час педагогічної практики у закладі КЗ «ДНЗ (ясла-садок) № 6 комбінованого типу» дошкільної освіти у вересні-жовтні 2021. Дослідження мало 3 етапи: теоретичний, моніторинговий, узагальнюючий, на якому розроблялися методичні вказівки для працівників закладів дошкільної освіти щодо активізації ігрової театралізованої діяльності як ефективного засобу розвитку творчої уяви. Вибірка досліджуваних - 17 дітей старшого дошкільного віку (7 хлопчиків та 10 дівчаток), які відвідують ЗДО. Стратегія дослідження - констатувальна.

Під час емпіричного дослідження ми використовували такі методи та методики: аналіз продуктів діяльності (малюнки дітей до творчих завдань, зразки ліплення, сюжетні ролі, які виконує дитина у грі); спостереження за активністю дітей у ігровій театралізованій діяльності; методику дослідження творчої уяви Т.Пашукової; малюнкову методику дослідження індивідуальних властивостей уяви (на основі тесту П.Торранса); бесіду з батьками та вихователями.

За результатами методики Т.Пашукової (складання речень) можна сказати, що дітям було складно створити оригінальний логічний продукт, у якому б дотепно поєднувалися всі три слова. Тільки 5% (1 дитина) продемонструвала високий рівень розвитку творчої уяви; 58,8% - середній рівень (10 дітей); 35,2% (6 дітей) - низький.

За результатами тесту П.Торренса визначили: перший рівень продемонстрували 3 дітей (17,6%), у малюнках яких фігури використовувалися як основна деталь малюнка, без доповнень та деталей (сонце, будинок, телевізор); другий рівень - у 4 дітей (23,5%), до малюнків додавалися незначні деталі (наприклад, сонце цікаво фарбувалося); третій рівень 8 дітей (47%), у малюнках можна побачити сюжет, але контури малюнку використано як основну деталь; четвертий рівень 2 дитини (11,7%) продемонстрували контур геометричної фігури, але малюнок був досить складний. П'ятого, найвищого рівня, де малюнок має складний сюжет, в якому контур геометричної фігури використовується як одна з деталей, не продемонстрував ніхто.

Узагальнено педагогічні умови організації театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. Їх досліджували О.Ковшар, О.Голюк, С.Жейнова тощо. Визначено, що такі умови: системний підхід до організації цієї роботи, підтримка розвитку творчої уяви дитини(створення відповідного портфолію), перевірка ефективності, упровадження системи евристичних, креативних, творчих завдань, активізація всіх компонентів розвитку творчої уяви (мотиваційних, когнітивних, операційних, емоційних). Жейнова С., Мельнікова Н. ділять педагогічні умови на суб'єктивні та об'єктивні.

В узагальненому виді педагогічні умови можна представити так:

Умова 1. Врахування всіх необхідних умов, компетентностей вихователя для організації процесу театралізованої ігрової діяльності.

Умова 2. Використання всіх можливостей ігрових форм діяльності (у тому числі театралізованої).

Умова 3. Це - використання системи творчих завдань.

Для розвитку творчої уяви у процесі театралізованої діяльності, нами

було розроблено авторську програму, яку можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти. Програма презентована у РОЗДІЛІ 3. До створення такої програми було використано системний підхід. У основу програми ми поклали принципи створення програми «Українське дошкілля», опрацьовані науково-методичні джерела.

Мета програми: систематизація знань щодо вікових особливостей рівня розвитку творчої уяви у дошкільному віці, пошук ефективних шляхів щодо її розвитку.

Структура програми.

- I. Психологічні особливості розвитку уяви дитини 6 років.
- II. Освітньо-розвивальні завдання (для вихователів)
- III. Діагностика рівня розвитку творчої уяви (з переліком методик валідних для означеного віку)
- IV. Створення відповідних умов - ігрової театралізованої діяльності для розвитку творчої уяви (з переліком цих умов).
- VI. Упровадження системи заходів щодо розвитку творчої уяви.
- VII. Організація «ВСЕНАУЧної школи» для батьків, яка включає в себе знайомство з такими формами роботи, які є нескладними для батьків.

Також було розроблено психолого-педагогічні рекомендації щодо виростання театралізованої ігрової діяльності як засобу розвитку творчої уяви дошкільників.

Ми сформулювали показники компетентності дитини, на які повинні орієнтуватися всі працівники закладів дошкільної освіти. Дитина: вмie організувати самостійно гру; запропонувати сюжет для театралізованої постановки, запропонувати неординарні, дотепні сюжети, зобразити героїв

творів, казок, пісень; виступити у ролі живих-неживих предметів; створити театральний реквізит; відтворювати творчий досвід у повсякденній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Вчись граючись // *Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільників*. К.: Томіріс, 2015. 112 с.
2. Акулова О. Театралізовані ігри // *Дошкільне виховання*. 2005. № 4. С.56.
3. Базовий компонент дошкільної освіти // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. Спецвипуск. 2012. С.4-30
4. Бевз Н.О. Спостереження в молодшій групі дошкільного навчального закладу : метод. посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 160с.
5. Барташнікова І.А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навч. посіб. 2-е вид., переробл. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2007. – 64 с.
6. Балацька Л. К. Уява в житті дитини. Навчальні матеріали онлайн. Загальна психологія. Хрестоматія.
URL: <https://pidru4niki.com> > *uyava* (дата звернення 10.11.2021)
7. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці // *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 1. С. 4–8.
8. Березовська Т.О. Розвиток творчих художньо-естетичних здібностей дошкільників засобами інноваційних технологій // *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації: зб. наук. і навч.-метод. праць*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 4. С.165–169.
9. Березіна О. М., Гніровська О.З. Грайлик. Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 56 с.

10. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленевої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Издательский Дом «Слово», 2006. 175 с.

11. Вышегородская М.В. Развивающие дидактические игры // *Дошкольная педагогика*. 2009. №5. С. 66-68.

12. Волкова В.А., Чесняк Т.О. Роль театралізованої діяльності у розвитку творчих здібностей старших дошкільників // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Вип. 43 (96), 2015. с. 82-88.
URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2015/43/13.pdf> (дата звернення 26.06.2021).

13. Вільчинська О. Вікова специфіка розвитку уяви старшого дошкільника // *Наукові записки Інститут психології ім. Г.С.Костюка*. Київ, 2020. С.15-19.

URL: <http://ecopsy.com.ua › data › zbirki> (дата звернення 1.09.2021)

14. Виготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М.: Образование, 1991. 196 с.

15. Вечканова І.Г. Театралізовані ігри в абілітації дошкільнят з інтелектуальною недостатністю. СПб. : КАРО, 2016. 164 с.

16. Горбунова Н. Театралізована діяльність дошкільників // *Дитячий садок*. 2015. №38 (326). С. 3–15.

17. Грузинська І.М. Особливості розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова // *Молодий вчений*, 2017. №8. С.211-214

18. Голюк О. Методичні аспекти розвитку уяви дітей дошкільного віку. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку// *Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects : monograph.*— Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. С. 223-229.

URL: <https://dspace.vspu.edu.ua › bitstream › handle> (дата звернення 11.10.2021)

19.Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня // *Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів* : зб. наук. пр. / FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. Умань : ФОП Жовтий, 2015. С. 38-42.

20.Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи // *Тема*. 2014. №3-4. С. 229-232.

21. Диагностика познавательных способностей. Методики и тесты. М.: Академический проект, 2009. 533с.

22.Дьяченко О.М. Воображение дошкольника. М. , 1996 г., гл. 1-3, стр. 8-128.

URL:<http://childpsy.ru> > Библиотека > (Дата звернення 1.10.2021)

23. Дьяченко О.М. Об основных направлениях развития воображения дошкольников // *Вопросы психологии*. 1988. С. 6 - 59.

24.Дьяченко О.М. Пути активизации воображения дошкольников. *Вопросы психологии*. 1987, № 1. С. 44-50.

25.Дроботій О. Л., Кривоніс М. Л. Впевнений старт: Художньо-естетичний розвиток майбутнього першокласника. Харків : Ранок, 2014. 208 с.

26. Жейнова С., Мельникова Н. Педагогічні умови розвитку творчої уяви дітей засобами ігрової художньої діяльності // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2017.№18.С.81-85.

26. Закон України «Про дошкільну освіту» // *Освіта України*. К., 2001. С.55.
- 27.Ильин Е.П.Психология творчества, креативности, одаренности. СПб: Питер, 2009.С.93-110
- 28.Євсіна О.М.Планування театралізованої діяльності в старшій групі
URL <https://rozrobka.in.ua > planuv> (дата звернення 23.11.2021)
- 29.Карабанова О.А. Игра в коррекции психического развития ребенка. Москва, 2007.312 с.
- 30.Козлова С.А. Дошкільна педагогіка. М.: Академия, 2000. 434 с.
- 31.Калініна Л.А. Формування творчої особистості дитини дошкільного віку засобами театральної-сценічної діяльності // *Науковий вісник МНУ імені В.Сухомлинського*, 2016. Випуск 1.45 (106). Педагогічні науки. С.46-49.
URL:http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/13_8.pdf (дата звернення 03.11.2021).
- 32.Кушнерук Т. Прекрасне навколо (форми роботи з художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку) // *Дитячий садок. Мистецтво*. 2013. № 5. С.5–12.
- 33.Коваленко М.М. Педагогічні умови розвитку уяви молодших дошкільників у процесі зображувально-ігрової діяльності // *Науковий вісник Донбасу*. 2010. № 3.
URL <http://www.irbis-nbuv.gov.ua >> (дата звернення 12.12.2020)
- 34.Кравцов Г.Г., Кравцова Е.Е. Психология игры: культурно–исторический подход. М.: Левъ, 2017. 338 с.
- 35.Кононко О. Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі»// *Дошкільне виховання*. 2008. № 7. С.3-7.
- 36.Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців:*

методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 46. С. 30-33.

37. Кузьменко Ю.В., Жиляєва Л.С. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості // *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 1 (49). С. 142–146.

38. Ковшар О.В. Забезпечення розвивального середовища в навчально-виховному процесі п'ятирічок // *Наука і освіта*, 2014. №10. 94-98.

URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6730/1/Kovshar.pdf> (дата звернення 09.09.2021)

39. Ляховець Олеся. Види театралізованої діяльності дошкільнят та критерії їх розвитку. Наукові праці Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2019.

URL: <https://vseosvita.ua> > library (дата звернення 19.09.2021)

40. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника. Методичний посібник. С.Є Кулачківська, Т.О.Піроженко. Київ: Світич, 2003. 40с.

41. Мігунова Є. В. Театральна педагогіка в дитячому саду. ТЦ Сфера, 2009. 128 с.

42. Маріна І.О. Планування театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Приклад планування.

URL: <https://vseosvita.ua> > library (дата звернення 19.09.2021)

43. Новлянская З. Н. Почему дети фантазируют. Статьи.

URL: <https://logoburg.com> > modules > myarticles > article (дата звернення 19.09.2021)

- 44.Олійник О. М. Педагогічні можливості театралізованих ігор у формуванні творчої активності дітей старшого дошкільного віку // *Збірник наукових праць*. 2011. № 7. С. 324–327.
- 45.Пашукова Т.І., Допіра А.І. Практикум із загальної психології. Київ: Знання, 2010. С.61-70
- 46.Піроженко Т.О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного навчального закладу. 2-е вид., стереот. Київ, 2016. 312 с.
47. Піроженко Т. Особистий потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві // *Дошкільне виховання*. 2012. № 1. С.8-15.
- 48.Пісоцький О. П., Пісоцька Л.М. Проектування предметно-розвивального середовища в ДНЗ : навч. посіб. для студ. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 57с.
- 49.Програма розвитку дітей «Українське дошкілля»
URL:<https://mon.gov.ua> > *osvita* (дата звернення 21.01.2021)
- 50.Психология человека от рождения до смерти. Под редакцией А.Реана. СПб: Прийм-Евроснак, 2002.С.222-224
- 51.Павелків Р. В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2008. 432 с
- 52.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. 2-ге вид., доповн. К. : Академвидав, 2013. 464 с. (Серія «Альма-матер»).
- 53.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. Ред.О.Низьковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017.256 с.
- 54.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція) : у 2 ч. / О.П.Аксьонова, А.М.Аніщук, Л.В.Артемова та ін. ; наук. кер. О.Л.Кононко. К. : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014.

- 55.Столяр Г.І. Сучасні педагогічні технології: досвід та інновації // *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2018. С. 222–223.
56. Смирнова Е. О. Психологические особенности игровой деятельности современных дошкольников // *Вопросы психологии*. 2013. №2. С.15-23
- 57.Суржанська В.А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Харків, 2004. 19 с.
- 58.Тарасенко Г.С. Розвиток художньо-творчого потенціалу обдарованої дитини (аспект дослідження методологічних засад і методичних шляхів) // *Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: від історії до інновацій* : [монографія] / за заг. ред. А.А.Сбруєвої, С.М.Кондратюк та ін. Суми : Мрія, 2016. С. 325-342.
- 59.Театралізована діяльність як засіб розвитку мовленевої компетенції (досвід м.Суми). URL:<http://dnz17.org.ua> >. (дата звернення 11.04.2021)
60. Хропата І. Театралізована діяльність як чинник розвитку колективної взаємодії між вихователями та дітьми дошкільного віку в освітньому процесі // *Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта»* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 286 – 290.
- 61.Шелестова Л. В. Пізнання світу та естетичний розвиток старших дошкільників засобами образотворчого мистецтва // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 49–53.
- 62.Шліль Л.М. Драматизація та інсценування художніх творів. З досвіду роботи ЗДО м.Суми. URL:<http://dnz17.org.ua> > (дата звернення 1.04.2021)
- 63.Шкльода А.В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку // *Інформаційний посібник*. URL:<https://vseosvita.ua/library/informacijnij-posibnik-no1-rozvitok-tvorcihzdibnostej-ditej-doskilnogo-viku-66212.html> (дата звернення 18.12.2021)

64.Формирование креативных качеств личности в процессе театрально-игровой деятельности детей дошкольного возраста // *Теория и методология современного образования*. Академический вестник института образования РАО: URL: http://mirdoshkolyat.ru/mir_doshkolyat. (дата звернення 1.11.2021)

65. Фесенко М.І. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами театрального мистецтва. Кваліфікаційна робота. Суми, 2020.

URL:[https://repository.sspu.edu.ua > bitstream](https://repository.sspu.edu.ua/bitstream) (дата звернення 1.10.2021)

66.Фурмина Л.С. Творческое проявление у детей 5-7 лет в театрально-игровой деятельности. М.: Просвещение, 2010. С.37-39.

67. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журн. Суми : Вид-во Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. №6 (60). С. 240-254.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

ПІДГОТОВКА ГРИ-ДРАМАТИЗАЦІЇ

Завдання підготовки до гри-драматизації вирішуються в ході спостережень, екскурсій, під час читання художньої літератури, слухання музики, співу, музичних, рухових і дидактичних ігор, ігрових вправ, пізнавальних та мовленнєвих занять, самостійної художньої діяльності та спеціально організованих занять.

У першій частині такого заняття здійснюється ознайомлення дошкільників зі змістом художнього твору, обраним для драматизації. Вихователь виразно читає або розповідає текст, можна також прослухати аудіо- або грамзапис.

Подальша робота на цьому етапі проходить шляхом поступового поглибленого вивчення художнього тексту завдяки використанню різних видів переказу (за ролями, вроздріб тощо), бесіди за змістом та бесіди, що спрямовані на аналіз зовнішніх проявів емоційного стану персонажів за допомогою використання ілюстрацій та відповідних запитань до них: «Який настрій у хлопчика, дівчинки?», «Як ти про це дізнався?», «Про що свідчить вираз обличчя (поза, хода, рухи)?...».

У другій частині заняття увага зосереджується на розвитку дитячої уяви, подальшому збагаченню емоційного досвіду дітей через проникнення в емоційні стани літературних героїв, ознайомлення із засобами їхнього вираження в мовленні. Виконання цих завдань здійснюється за допомогою застосування комплексу методів і прийомів: використання ілюстрацій, фотографій із зображенням людей і казкових персонажів у різних емоційних станах, імітаційно-ігрових вправ, дидактичних ігор із піктограмами для вправляння дітей у визначенні емоційних станів за зовнішніми ознаками,

завдань, переліку запитань до дітей із метою вправлення їх у визначенні почуттів і емоційних станів героїв за мовленнєвими й зовнішніми проявами і т.д. Наприклад: «Як плаче чи сміється зайчик?», «Який настрій у дідуся?», «Яким голосом говорить ведмідь?» тощо. Застосування такого комплексу прийомів дає змогу уникнути монотонності в мовленні дітей, що виникає внаслідок механічного заучування тексту ролі без проникнення й відтворення почуттів героїв.

У третій частині заняття робота спрямована на практичне засвоєння дітьми засобів виразності. Для цього використовуються творчі вправи, спрямовані на розвиток умінь самостійного використання інтонації, виразних рухів для передачі емоцій літературних героїв. Наприклад: «Покажи ходу», «Зміни голос» тощо.

На цьому самому етапі проводиться робота над технікою мовлення (вправи, ігри, скоромовки, чистомовки тощо).

Після такої підготовчої роботи дітям пропонується драматизувати фрагмент літературного твору за їхнім вибором, у ході якого вони вправляються в самостійному пошуку й використанні засобів виразності.

Структура занять змінюється залежно від ступеня ознайомлення дітей із літературним твором. На перших заняттях, де основна увага приділяється ознайомленню дітей із текстом художнього твору, може не бути підсумкової частини — вправлення дітей у драматизації частин твору. Якщо дітям відомий твір (ознайомлення проводилося на занятті з художньої літератури або в повсякденному житті), то проведення підсумкової частини заняття займає більше часу.

1. гра-драматизація з пальчиками. Атрибути дитина надягає на пальці. Він «грає» за персонажа, зображення якого знаходиться на руці. По ходу розгортання сюжету діє одним або декількома

- пальцями, промовляючи текст. Можна зображати дії, знаходячись за ширмою або вільно пересуваючись по кімнаті;
2. гра-драматизація з ляльками бі-ба-бо. У цих іграх на пальці руки надягають ляльки бібабо. Вони зазвичай діють на ширмі, за якою стоїть той, що водить. Таких ляльок можна виготовити самостійно, використовуючи старі іграшки;
 3. імпровізація. Це розігрування сюжету без попередньої підготовки. У традиційній педагогіці гру-драматизацію відносять до творчих, таких, що входять в структуру сюжетно-рольової гри. Градраматизація розглядається в рамках театралізованої гри тому, що входить разом з режисерською грою в структуру сюжетно-рольової гри. Проте режисерська гра, включаючи такі складові, як уявна ситуація, розподіл ролей між іграшками, моделювання реальних соціальних стосунків в ігровій формі, є онтогенетично ранішим видом ігор, чим сюжетно-рольова, оскільки для її організації не вимагається високого рівня ігрового узагальнення, необхідного для сюжетно-рольової гри (С. А. Козлова, Е. Е. Кравцова).

ДОДАТОК Б.

Існують такі різновиди театралізованих ігор:

- 1) Настільні театралізовані ігри. Театр іграшок. В цьому театрі використовуються найрізноманітніші іграшки – фабричні і саморобки, з природного і будь-якого іншого матеріалу. Тут не потрібно обмежувати політ фантазії, головне, щоб іграшки і поробки стійко стояли на столі і не створювали перешкод при переміщенні. }
- 2) Театр картинок. Всі картинки – персонажі і декорації потрібно зробити двосторонніми, так як необхідні повороти, а щоб фігурки не падали, потрібні опори, які можуть бути досить різноманітними, але обов'язково достатньо стійкими. Це забезпечується правильним співвідношенням ваги чи площини опори з висотою картинки. Чим вище картинка, тим більше чи вагоміше потрібна площа опори. Дії іграшок і картинок в настільному театрі обмежені. Використовуються і декорації (2-3 дерева – це ліс, зелена тканина – галявина).
- 3)) Стендові театралізовані ігри. Стенд книжка – використовується для ігор типу подорожей, щоб відобразити динаміку, послідовність подій за допомогою ілюстрацій, що змінюють одна одну. Закріплюють на нижній частині дощечки. На верхній розміщується транспорт, на якому здійснюється подорож. По ходу транспорту ведучий перегортає листки стенд-книжки, демонструючи різні сюжети, зустрічі, які трапляються на шляху.
- 4) Фланелеграф – картинки показують на екрані. Утримує їх щеплення фланелі, якою затягнуті екран і зворотня сторона картинки. Замість фланелі на картинки можна наклеювати і шматочки наждачного паперу. Малюнки необхідно підбирати разом з дітьми, це викликає у них величезне задоволення. Можна використовувати і природний матеріал. Різноманітні по формі екрани дозволяють створювати «живі» картинки,

які зручно демонструвати всій групі дітей. Цей вид ігор дозволяє зобразити масові сцени, наприклад «переліт птахів».

- 5) Тіньовий театр – тут необхідний екран з напівпрозорого паперу, виразно вирізані чорні плоскі персонажі і яскраве джерело світла за ними, завдяки якому персонажі відтіняються на екрані. Дуже цікаві зображення отримують за допомогою пальців рук, наприклад, можна зробити гусака, зайця, сердитого індика. Але дуже важливо супроводжувати показ звучанням. Щоб показувати сценку з деякими персонажами одночасно, необхідно встановити внизу екрану планку, на якій можна прикріпити фігуру. Наприклад, спочатку тягне дід ріпку, закріпити фігуру на планці і виводити бабу і т.д. Фігури потрібно розміщувати вниз екрану, щоб тіні були чіткішими. Театр тіней добре використовувати під час дозвілля.
- 6) Пальчиковий театр – це ігри-розваги, ігри-потіхи, казки, різні інсценівки, які супроводжуються показом ляльок, що одягаються на пальці і діють за персонажа, зображення якого на руці. В ході гри дитина рухає одним або двома пальцями, проговорюючи текст, переміщуючись за ширмою. Можна обходитись і без ширми і зображувати дії, переміщуючись вільно по кімнаті. Наприклад, у казках «Ріпка», «Вовк і семеро козенят», «Гусилебеді» тощо. Казки і інсценівки в яких багато персонажів можуть показувати двоє-троє дітей, які розміщуються за ширмою.
- 7) Ляльковий театр – для вистав характерне вільне поєднання різних типів ляльок, а також різних прийомів і засобів – все це підпорядковано виявленню специфіки мистецтва. Вистава переносить дітей у чарівний світ, де все казкове – реальне і фантастичне. З великою радістю вони зустрічають ляльок, сприймають їх так, ніби це живі істоти, з цікавістю спостерігають за їх діями. Діти люблять, коли герої вистави стрибають, говорять, виконують різні рухи. Це викликає в них жваву реакцію, яскраве емоційне ставлення до дійових осіб і прагнення стати безпосереднім учасником подій. Чим старші діти, тим більше вони

цікавляться сюжетами інсценівок, стосунками між дійовими особами, їхніми успіхами та невдачами. Тому ляльковий театр використовується не тільки як розвага для дітей, але й як засіб виховання високих моральних якостей та позитивних рис характеру

ДОДАТОК В.

